

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

**Kohti kuurosokean opiskelijan tasa-arvoista
osallisuutta kuvailun avulla**

Tiina Lehtelä

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

Huhtikuu / 2015

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Tiina Lehtelä	Sivumäärä 51 ja 7 liitesivua
Työn nimi Kohti kuurosokean opiskelijan tasa-arvoista osallisuutta kuvailun avulla	
Ohjaava opettaja Outi Mäkelä	
Työn tilaaja ja työelämäohjaaja Suomen Kuurosokeat ry, KT Riitta Lahtinen	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää, kuinka kuvailun avulla voidaan edistää kuurosokean opiskelijan mahdollisuutta osallistua ja kokea osallisuudentunnetta. Tutkimuksessa selvitettiin myös, millä tavalla kuurosokean opiskelijan opettajat ja opiskelukaverit voivat huomioida kuurosokean opiskelijan opiskelutulkkaukseen kuuluvan kuvailun. Opinnäytetyön tilaaja on Suomen Kuurosokeat ry ja työelämäohjaajana Suomen Kuurosokeat ry:n kommunikaatiopäällikkö KT Riitta Lahtinen.</p> <p>Tutkimus toteutettiin tapaustutkimuksena. Tutkimusmenetelminä käytettiin havainnointia, haastattelua ja aineiston laadullista sisältöanalyysia. Tutkimuksessa havainnoitiin ja haastateltiin kahta eri tavoin kommunikoivaa kuurosokeaa opiskelijaa sekä heidän tulkkejaan. Havainnot dokumentoitiin opinnäytetyöpäiväkirjaan. Toisen havainnoinnin yhteydessä tehtiin osallistuvaa havainnointia kuvailemalla opiskelijalle selkään piirtämällä. Tilanteesta riippuen haastatteluita dokumentoitiin joko äänittäen tai kirjallisia muistiinpanoja tehden, koska kaikki haastateltavat eivät antaneet lupaa haastattelun äänittämiselle.</p> <p>Tiedon saanti ympäristöstä on välttämätöntä kuurosokean opiskelijan tasa-arvoiselle osallistumiselle. Kun kuurosokea opiskelija saa kuvailun avulla tietoa esimerkiksi muiden ihmisten käyttäytymisestä, nonverbaalisesta viestinnästä sekä toiminnasta, hänen mahdollisuutensa tasa-arvoiseen osallisuuteen lisääntyy. Se edellyttää kuitenkin, että kuurosokea tiedostaa kuvailun tuomat mahdollisuudet ja, että hänellä on valmiuksia vastaanottaa kuvailua eri menetelmin. Onnistuneeseen kuvailuun tarvitaan myös tulkeilta valmiuksia tuottaa kuvailua yksilöllisin ja eri tilanteisiin sopivin menetelmin.</p> <p>Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus eivätkä sen tulokset ole yleistettävissä. Opinnäytetyö on merkittävä tulkkauslalle sekä kuurosokeille opiskelijoille, koska se nostaa esiin asioita, joiden avulla kuurosokean opiskelijan osallisuudentunnetta voidaan lisätä ja opiskelutulkkaukseen kuuluvan kuvailun menetelmiä sekä sisällön laatua voidaan parantaa. Tulkit saavat opinnäytetyöstäni hyviä vinkkejä kuvailun sisällöstä sekä menetelmistä, jotka ovat toimivia opiskeluympäristössä ja edistävät kuurosokean osallisuutta. Kuurosokean opiskelijan opettajat ja opiskelukaverit saavat opinnäytetyöstäni tietoa, millä tavalla he voivat ottaa kuvailun huomioon. Lisäksi he saavat opinnäytetyöstä tietoa ylipäätään kuurosokeudesta ja kaksoisaistivamman aiheuttamista haasteista osallistumiselle. Myös Suomen Kuurosokeat ry:n Kommunikaatiopalvelut, opintokoordinaattorit ja aluesihteerit saavat hyödyllistä tietoa siitä, kuinka he voivat tukea opiskelijaa tasa-arvoisen osallisuudentunteen saavuttamisessa.</p>	
Asiasanat kuurosokeat, kuvailu, osallisuus, opiskelutulkkaus	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
The Degree Programme of Sign Language Interpreter

ABSTRACT

Author Tiina Lehtelä	Number of Pages 51 + 7
Title Using Environmental Description to Promote the Equal Participation of a Deafblind Student	
Supervisor Outi Mäkelä	
Subscriber and Mentor The Finnish Deafblind Association, PhD Riitta Lahtinen	
Abstract <p>The purpose of this thesis was to find out, how environmental description can help a deafblind student to get an equal sense of participation. The environmental description provides information of auditive, visual and social environment during interpretation. It is one of three parts of interpretation to the deafblind. The others are a language interpretation and guiding. This research also describes how teachers and other students could notice deafblind students and environmental description. Subscriber of this thesis is The Finnish Deafblind Association. The mentor during this work was Head of Communication Unit of The Finnish Deafblind Association, PhD Riitta Lahtinen.</p> <p>This thesis was carried out as a case study. The research methods included observation, interviews as well as the documentation of these. The data were analyzed using qualitative content analysis. In this thesis two deafblind students who both use different communication methods and their interpreters were observed and interviewed. All observations were documented by making notes. In the second observation case were used also the participant observation by describing by drawing onto the student's back. Depending on the situation interviews were either recorded or written down, since all of the interviewed persons did not allow recording their interviews.</p> <p>Knowledge of the environment is crucial for student's equal participation. In the cases where deafblind students get information on other people's acting, nonverbal communication and action, their possibilities for equal participation increase. Before this the deafblind person must be aware of what possibilities there can occur in describing, and the students have to be able to accept description in various methods. Successful describing requires that interpreters know how to produce describing by using individual and circumstantial methods.</p> <p>This study is a qualitative research. The results of this study are not to be generalized. This thesis is timely and meaningful to the interpretation field and for deafblind students. It points out methods, which can be used in effort to increase the understanding of deafblind students' equal participation. It also points out methods, how to increase the quality of the environmental description, which is used in interpretation studies. Teachers and the other students get new information how they can acknowledge describing. This thesis will also provide information on deafblindness and hearing and sight impairments, and the challenges those cause to participation. The Finnish Deafblind Association, Communication Unit, study advisors and regional counsellors gain useful information, which helps them to support the deafblind students in achieving equal possibilities to participate.</p>	
Keywords deafblind, environmental description, study interpretation, participation	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA TAVOITTEET	6
2.1 Aiemmat tutkimukset	6
2.2 Tutkimuksen tavoitteet	9
3 KUUROSOKEAN OPISKELIJAN OSALLISUUS	11
3.1 Kuurosokea opiskelija ja kommunikaatio	12
3.2 Osallistuva kuurosokea opiskelija ja opiskelutulkkkaus	14
4 KUVAILU KUUROSOKEALLE OPISKELIJALLE	15
4.1 Kuvailutilanteita ja sisältöä	16
4.2 Kuvailumenetelmiä	17
4.3 Kuvailua sosiaalishaptisin menetelmin	18
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	19
5.1 Havainnointi	20
5.2 Haastattelu	21
5.3 Analysointi	22
6 KUUROSOKEIDEN OPISKELIJOIDEN SEKÄ TULKKIEN KUVAILUN JA OSALLISUUDEN KOKEMUKSET	22
6.1 Suomenkielisen opiskelijan havainnoinnin tutkimustulokset	23
6.2 Suomenkielisen opiskelijan tulkin kokemus	25
6.3 Suomenkielisen kuurosokean opiskelijan kokemus	27
6.4 Viittomakielisen opiskelijan havainnoinnin tutkimustulokset	29
6.5 Viittomakielisen opiskelijan tulkkien kokemus	31
6.6 Viittomakielisen opiskelijan kokemus	38
7 POHDINTA	39
7.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen	42
7.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	44
7.3 Tutkimuksen jalkauttaminen ja jatkotutkimusaiheet	46
LÄHTEET	48
LIITTEET	52
LIITE 1 Kuurosokean opiskelijan koulunkäynnin havainnointikartta	52
LIITE 2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu, kuurosokea opiskelija	53
LIITE 3 Puolistrukturoitu teemahaastattelu, kuurosokean opiskelijan tulkit	55
LIITE 4 Kuvailutilanteet -huoneentaulu	56
LIITE 5 Kuvailumenetelmät -huoneentaulu	57
LIITE 6 Kuurosokean opiskelijan huomioiminen -huoneentaulu	58

1 JOHDANTO

”Tulisiko itse kuvailtua enemmän, jos asiakas olisi hiljaisempi?”, pohti viittomakielisen kuurosokean opiskelijan opiskelutulkki. Osallisuudentunne syntyy merkityksellisyiden tiedostamisesta, yhteenkuuluvuudesta, osallistumisesta, vaikuttamismahdollisuudesta sekä tasa-arvoisesta vuorovaikutuksesta. Osallisuus on sekä tunnetta että toimintaa, mutta sitä voi olla myös ilman konkreettista toimintaa (Gretschel & Kiilakoski 2007,10 14; Gretschel & Kiilakoski 2012, 193.) Oikeastaan kaikki, mihin tartuin opinnäytetyötä tehdessäni, oli hyvin yksilöllistä ja niin ajattelin myös osallisuudentunteen kokemisesta. Toiset osallistuvat mieluummin kuuntelemalla, toiset ovat puheli-aampia. Toiset tekevät, toiset mieluummin seuraavat. Onkin mielekkäämpää tutkia osallisuudentunteen ja osallistumismahdollisuuden edistämistä kuin osallistumista. Kuurosokealla opiskelijalla on oltava tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua halutesaan ja haluamallaan tavalla.

Tutkin opinnäytetyössäni viittomakielentulkkien tekemää, opiskelutulkkaukseen kuuluvaa kuvailua kahdelle kuurosokealle opiskelijalle opiskelun yhteydessä. Tarkastelun kohteena on kuvailu, joka tukee kuurosokean opiskelijan tasa-arvoisen osallisuudentunteen kokemista koulussa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja toiminnassa, esimerkiksi käsityötunneilla tai käytännön harjoituksissa. Työn tilaaja on Suomen Kuurosokeat ry ja työelämäohjaajana toimi kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen. Suomen Kuurosokeat ry on järjestö, joka keskittyy toiminnassaan kuurosokeisiin ja vaikeasti kuulonäkövammaisiin. Järjestön tavoitteena on maailma, jossa kuurosokea saa syntyä ja elää kuurosokeana, hyväksyä itsensä ja saa myös toisten hyväksynnän. Järjestö pyrkii vaikuttamaan kuurosokeiden oikeuksiin ja valvoo niiden toteutumista, jotta heidän vammansa ja sen aiheuttamat ongelmat tunnistetaan ja kuurosokeat voivat osallistua elämään ja yhteiskuntaan sen täysivaltaisina jäseninä. (Suomen Kuurosokeat ry 2015f.) Suomen Kuurosokeat ry:n kommunikaatiopalveluiden tehtävänä on muun muassa tutkia ja kehittää kuurosokeiden, heidän perheensä sekä lähiyhteisön kommunikaatiota sekä koota tutkimustietoa ja kuurosokeiden arjen kokemuksia. Lisäksi Kommunikaatiopalvelut järjestää erilaisia koulutuksia kuurosokeiden kommunikaatioon liittyen. (Suomen Kuurosokeat ry 2013b.)

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA TAVOITTEET

Tulkkauspalveluun liittyvä kuvailu on osa toiminnallista tulkkausta kuurosokealle, jossa visuaalinen, auditiivinen ja sosiaalinen tieto kuvailaan sovituin menetelmin kuurosokealle (Lahtinen 2002,6). Kuvailusta on tehty useita opinnäytetöitä ja työelämäohjaajani Riitta Lahtinen on tutkinut ja kehittänyt sitä menestyksekkäästi. Lahtisen ja Marttilan (2004) viittomakielen tulkeille tehdyn selvityksen mukaan suurin osa tulkeista toivoi kuvailumenetelmien kehittämistä. Lisäksi lähes 90 % kyselyyn vastanneista oli erittäin tai melko kiinnostuneita saamaan lisäkoulutusta kuvailuun liittyen. (Lahtinen & Marttila 2004, 61.) Lahtisen (2004) kuurosokeille tekemän haastattelututkimuksen mukaan lähes kaikki haastatellut kuurosokeat toivoivat tai käyttivät kuvailua. Myös kuurosokeiden mukaan kuvailun tutkimiselle ja kehittämiselle on tarvetta. Haastatellut toivat esille, että he saavat huonosti tietoa kuvailun avulla ihmisten käyttäytymisestä, vaikka se on oleellinen osa tiedonsaantia ja mahdollistaa usein osallistumisen. (Lahtinen 2004a, 75–76.) Tutkimuksen mukaan noin puolet haastatteluista eivät pystyneet esimerkiksi osallistumaan hauskuuteen. He kertoivat muun muassa seuraavaa: ”Jos jotain hauskaa tapahtui, tulkki nauroi itse ensin, tulkkaus ei onnistunut eikä asiakas ole saanut selvää, mistä on kyse.”. (mt., 90–91.)

Ritva Rouvinen (2001) on tutkinut kuurosokeiden kulttuuria sekä kielen merkitystä kulttuuri-identiteettiin. Hän mainitsee johtopäätöksissään, että nonverbaali viestintä on kuurosokeille ongelmallista. Kuuron tai kuulolaitteen avulla kuuntelevan kuurosokean on haastavaa saada tietoa esimerkiksi äänensävyistä. Näkövammainen ei taas näe esimerkiksi ilmeitä ja eleitä. Myös tiedot ympäristöstä ja sen tapahtumista, ihmisistä, heidän pukeutumisestaan, tunnetiloista, keskusteluista ja kaikesta, mikä näkeväälle ja kuulevalle on itsestään selvää, on annettava kuurosokealle erikseen. (Rouvinen 2003, 57–58.)

2.1 Aiemmat tutkimukset

Riitta Lahtinen, Russ Palmer ja Merja Lahtinen (2009) ovat julkaisseet Aisti kuvailu -kirjan, jossa esitellään kuvailun eri menetelmiä. Kirjaan on koottu ajatuksia siitä, mitä

kuvailu on sekä esimerkkejä ja ideoita kuvailuun vaikuttavista tekijöistä, tilanteista sekä valmistautumisesta. (Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 3.)

Vuonna 2014 Riitta Lahtinen ja Russ Palmer julkaisivat kirjan: Kehotarinoita haptiiseilla – kosketusviestejä kaikenikäisille, jossa he esittelevät sosiaalishaptisen kommunikaation taustaa ja tuntoaistiin liittyvää teoriaa sekä jakavat käytännön vinkkejä siitä, miten haptiiseilla ilmaistaan keholle erilaisia asioita kuten satuja, loruja, paikkoja, muotoja, liikkeitä, tilaa, reittejä, musiikkia, tunteita ja ilmeitä. (Lahtinen & Palmer 2014, 10–11.) Riitta Lahtinen (2008) on myös luonut väitöskirjassaan tapaustutkimuksen avulla sosiaalishaptisen kommunikaation perusteet. Sosiaalishaptinen kommunikaatio perustuu kosketuksen kautta välitettäviin merkityksiin ja toimii yhtenä kuvailumenetelmänä, josta kerron myöhemmin tarkemmin.

Jaana Engblom ja Rimma Joenperä ovat yhdessä Riitta Lahtisen (2013) kanssa koonneet laskettelussa käytettäviä sosiaalisia pikaviestejä, jotka mahdollistavat turvallisen kommunikaation kuurosokean laskettelijan ja hänen opaslaskijansa välillä. Heidän mukaan ympäristön kuvailu ja keholle piirtäminen auttavat kuurosokeaa henkilöä orientoitumaan paikkaan. (Engblom & Joenperä 2013, 5.) Kun Laura Hakala (2013) tutki opastuksen aikaista ja sitä edeltävää kommunikointia, hän huomasi, että suurin osa siitä on kuvailua, mikä liittyy tilaan orientoitumiseen sekä ympäristön kuvailuun. Opastuksen aikaisen kuvailun tavoitteena on turvallinen opastaminen. Opastuksen aikaisesta kuvailusta osa oli myös selvästi osallisuutta edistävää kuvailua. Esimerkiksi vaihtoehtoisten reittien tai julkisten rakennusten jonojen ja paikalla olevien ihmisten kuvailu lisää kuurosokean mahdollisuutta vaikuttaa ja tehdä valintoja. (Hakala 2013, 31.) Myös Tiia Murtolan (2013) opinnäytetyön aiheena on kuvailu. Hän tutki toiminnallisessa työssään Tuntosarvi -lehden kuvien kirjallista kuvailua.

Johanna Närän (2014) opinnäytetyö käsitteli ruoka-annosten kuvailua. Suvi Lahtinen ja Elina Varjonen (2011) tutkivat musiikin kuvailun menetelmiä. Myös Sanna Kirjonen (2009) käsitteli opinnäytetyössään kuvailua, tutkiessaan kommunikaatiota kuurosokeiden liikuntatuokiossa. Terhi Kantola ja Marianne Männistö (2014) tekivät haastattelututkimuksen ikääntyneille taktiikommunikaatiota, eli kädestä käteen viittomista, käytettäville kuurosokeille ja havaitsivat opinnäytetyössään, että kuvailutapoja ja toiveita on kyseltävä asiakkaalta. He ehdottivat yhdeksi jatkotutkimusaiheeksi kuvai-

lun merkityksen tutkimisen. (Kantola & Männistö 2014, 31.) Minun tutkimusaihe sopii heidän ehdotukseensa, koska aiheenani on kuvailun merkitys kuurosokean opiskelijan osallisuuden näkökulmasta.

Hoikkala (2013) kuvaa tutkimuksessaan kuurosokeiden opetuksen käytäntöjä Suomessa. Tutkimuksen mukaan kuurosokean peruskoululaisen oppilaan opettaja toimii myös tulkkina, kuvailijana ja opastajana koulun arjessa. Tutkimusta varten haastateltuja opettajia mietitytti kuurosokea oppilaan sosiaaliset suhteet. He tiedostavat oman merkityksellisyytensä, kun he tulkkavat, tulkitsevat ja kuvailevat kuurosokealle oppilaalle ympäristöä, kavereiden tekemisiä ja opittavaa asiaa. Vaikka tutkimuksen mukaan kouluun tulevat uudet oppilaat luovat tärkeimmät sosiaaliset suhteensa pääasiassa aikuisiin, ryhmässä olo on silti merkittävää, toisten tekemisiä matkitaan ja heihin halutaan samaistua. Kielellisesti taitavaa lasta kiinnostaa muiden lasten käyttäytymisen kuvailu ja oppimista tapahtuukin tutkimuksen mukaan myös tulkkauksen kautta. Yhden vastaajan mielestä kuulonäkövammaisen sosiaaliseen kontaktin ottoon vaikuttaa luonteen lisäksi paljon se, miten oppilas on hyväksynyt oman vammansa ja miten on tottunut ikäiseensä seuraan. Kuulonäkövammasta tiedottaminen muille oppilaille koettiin koulussa hyödylliseksi, koska asiasta puhuminen ja ymmärretyksi tuleminen kokemus on ollut erittäin helpottavaa monelle oppilaalle. Myös Hoikkalan tutkimuksen mukaan kuulonäkövammaisten oppilaiden voi olla vaikea havaita toisten ilmeitä ja tulkita sosiaalisia tilanteita oikein. (Hoikkala 2013, 98–102.)

Osallisuudesta löytyy paljon tutkimusta etenkin 2000-luvulta. Anu Gretscher (2002) korosti väitöskirjassaan yksilön omaa kokemusta osallisuudesta. Hänen mukaansa osallisuudentunnetta tunteva nuori tuntee itsensä päteväksi ja arvostaa omaa rooliaan yhteisössä. Pelkkä tunne ei takaa osallisuutta vaan se edellyttää myös yhteisöä, jossa osallisuus on mahdollista. Osallisuuden tunteen kokeminen on voimaantumista ja valtautumista, jossa osallisen mielipiteitä kuullaan yhteisössä ja hänen annetaan vaikuttaa yhteisön asioihin. (Gretscher 2002, 90–91; Gretscher & Kiilakoski 2007, 8.) Osallisuuden tunnetta kokeva haluaa vaikuttaa ympäristöön ja olla osa sitä. (Gretscher ym. 2007, 11). Osallisuuteen sisältyy tunne johonkin kuulumisesta ja se näkyy esimerkiksi opiskelijan tunteista, tiedoista, tarinoista ja keskusteluista. Osallisuus on sitä, että asiat tapahtuvat osallisen tunnetasolla. (Gretscher 2002: 90–91.)

Anna Kaihlanen (2008) onkin tutkinut opinnäytetyössään osallisuuden toteutumista nuorten näkökulmasta. Hän käsitteli opinnäytetyössään osallisuutta toisaalta tunteisiin ja toisaalta toiminnallisuuteen liittyvän jaon perusteella. (Kaihlanen 2008, 73). Mari Kivistö (2014) on tutkinut vaikeavammaisen ihmisten osallisuutta. Hänen mukaan vammaiset ihmiset käsitteellistävät osallisuutta sen kautta, että he kokevat aktiivisesti ja merkityksellisesti kuuluvansa johonkin. Heille osallisuuden edellytyksiä ovat myös saavutettavuus, esteettömyys, osallistumismahdollisuudet sekä vastuun ja vaikutusmahdollisuuksien saaminen. (Kivistö 2014, 132.)

Pidän kuurosokean opiskelijan osallisuuden tutkimista ja edistämistä erittäin ajankohtaisena ja tarpeellisena aiheena. Myös Suomen Kuurosokeat ry:n (2015) uudessa tavoiteohjelmassa on mainittu kuurosokean oikeus yhdenvertaiseen osallisuuteen sekä, että hänelle tulee mahdollistaa hänen persoonallisuutensa, lahjakkuutensa ja kykyjensä kehittäminen. (Suomen Kuurosokeat ry 2015d.) Sonja Kurki (2014) on luonut Opintopolku-tietopaketin, jossa hän kuvaa Suomen Kuurosokeat ry:n opintokoordinaattorin työn tavoitteita. Opintokoordinaattori huolehtii kuulonäkövammaisen yhteisvaikutuksen huomioimisesta opiskeluympäristössä ja koordinoi eri tahojen yhteistyötä, jolla pyritään kuurosokean opiskelijan esteettömään ja turvalliseen oppimiseen jokaisella kouluasteella. (Kurki 2014, 1.)

2.2 Tutkimuksen tavoitteet

Halusin sisällyttää opinnäytetyöhöni tulkkauksen ja nimenomaan opiskelutulkkauksen. Suuntaudun viittomakielentulkin opinnoissani huonokuuloisille, kuuroutuneille ja kuurosokeille tulkkaukseen. Kuvailu tuntui kiehtovalta ja halusin oppia sitä enemmän, koska pidän sitä tärkeänä osana kuurosokealle tulkkausta. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata opiskelutulkkauksen yhteydessä tehtyä kuvailua, sekä tuoda tietoisuuteen kuurosokean opiskelijan osallisuuden tunteen näkökulmasta merkittäviä kuvailumenetelmiä ja – tilanteita. Tavoitteena on myös selvittää, kuinka kuurosokea opiskelija voi oppia tiedostamaan kuvailun merkityksen osallistumiselle sekä oppia ottamaan vastaan kuvailua yksilöllisin ja toimivin menetelmin. Tavoitteeni on edistää kuurosokeiden opiskelijoiden, opettajien sekä tulkkien kuvailun merkityksen ja menetelmien tiedostamista siten, että opinnäytetyön lukemalla lukija saa tietoa auditiivisen,

visuaalisen ja sosiaalisen informaation kuvailusta, liittyen kuurosokean opiskelijan mahdollisuuteen kokea osallisuudentunnetta.

Tilaaajana Suomen Kuurosokeat ry saa opinnäytetyöstä tietoa, missä tilanteissa ja millä menetelmillä kuvailua tehdään kuurosokean opiskeluympäristössä. Kaksi kuurosokeaa opiskelijaa jakavat opinnäytetyössän toiveitaan, kokemuksiaan ja tarpeitaan kuvailuun liittyen. Kuurosokeat tulkkauspalvelun asiakkaat hyötyvät, kun opinnäytetyöni tavoite on kehittää tulkkausikäytänteitä kuvailun osalta. Viittomakielen tulkeille ja opiskelijoille tavoitteeni on löytää esimerkkejä kuvailun erilaisista mahdollisuuksista. Tutkimukseni tuloksia ei voi yleistää, mutta toivoin saavani kuurosokeilta opiskelijoilta ja heidän tulkeiltaan ns. hiljaista tietoa kuvailumenetelmistä sekä tilanteista, joissa kuvailua tarvittaisiin osallistumisen näkökulmasta.

Lisäksi tavoitteena on, että kuurosokeiden opettajat ja opiskelukaverit voivat opinnäytetyöni avulla ymmärtää kuurosokeuden aiheuttamia haasteita osallisuudelle sekä kuvailun merkityksen sekä tulla tietoisiksi erilaisista kuvailumenetelmistä ja -tilanteista. Tässä tutkimuksessa tuodaan kahden tapauksen kautta esille havaintoja, kokemuksia ja tietoa kuvailusta kuurosokeiden opiskelijoiden kanssa toimiville tulkeille ja Suomen Kuurosokeat ry:n Kommunikaatiopalveluille, opintokoordinaattorille sekä aluesihteereille. Tämän tiedon perusteella he voivat ottaa paremmin huomioon kuurosokean opiskelutulkkauksen erityispiirteitä ja näin tukea kuurosokeaa tasavertaisen osallisuudentunteen saavuttamisessa.

TUTKIMUSKYSYMYKSET

- 1. Millaisia ovat toimivat kuvailumenetelmät kuurosokealle opiskelutulkkauksen yhteydessä osallistumisen näkökulmasta?**
- 2. Millaisissa tilanteissa kuvailua tarvitaan kuurosokean opiskelussa, jotta tasavertainen osallistuminen mahdollistuisi?**

3. Millä tavalla opettajat ja opiskelukaverit voivat ottaa kuvailun ja kuurosokean opiskelijan osallisuuden huomioon?

3 KUUROSOKEAN OPISKELIJAN OSALLISUUS

Tässä luvussa käsittelen osallistumisen ja osallisuuden käsitteitä kirjallisuuden näkökulmien valossa. Elina Nivala (2008) määrittelee osallisuuden syrjäytymisen vastakohtaksi. Syrjäytymistä hän pitää yksilöllisenä vuorovaikutuksen ulkopuolelle joutumisena, jolloin yksilön toiminnalliset ja kokemukselliset sidokset heikkenevät eri syistä. Syrjäytyminen voi johtua siitä, että yhteiskunta ei tarjoa mahdollisuutta toimeentuloon, vuorovaikutukseen osallistumiseen, sosiaaliseen tukeen tai mielekkääseen toimintaan. Toisaalta se voi johtua myös yksilön riittämättömistä valmiuksista, persoonallisten voimavarojen heikkoudesta, kuten sairaudesta tai vammaisuudesta, psykososiaalisista ongelmista, huonosta itsetunnosta tai motivaation puutteesta. (Nivala 2008, 247.)

Tasa-arvoinen osallisuus opiskeluympäristössä tarkoittaa sitä, että kuurosokealla opiskelijalla on mahdollisuus valita, millä tasolla hän missäkin tilanteessa haluaa osallistua. Esimerkiksi keskusteluissa voi olla eri rooleja kuten aloitteentekijä, kannattaja, vastustaja tai sivustakatsoja (Mattila, Ruusunen & Uola 2008, 20). Koska sanattoman viestinnän sanotaan olevan ihmisen alkuperäisin viestintämuoto, tiedonsaaminen siitä on edellytys vuorovaikutukseen ja viestintään osallistumiselle. Ilmeet, eleet, ääni, täsmällisyys, etäisyys, esineet, vaateet ja rakennelmat ovat sanattoman viestinnän muotoja. Sanaton viestintä voidaan jakaa myös liikkeellä tuotettuun viestintään, tilan- tai ajankäyttöön, kosketukseen sekä pysyviin fyysisiin ominaispiirteisiin kuten ulkonäköön. Myös äänellä ja puhetavalla luodaan viestinnällisiä merkityksiä. Sanattoman viestinnän tehtävä on muun muassa havainnollistaa ja tukea kielellistä viestintää, korostaa, opastaa, tiedottaa, osoittaa tunteita ja asenteita sekä esimerkiksi rooleja. Sen avulla kerrotaan myös sosiaalisista suhteista ja luottamuksesta sekä puolustetaan ja suojataan keskustelukumppania. (mt., 49–51.) Osallistuminen keskusteluun edellyttää myös taitoja viedä keskustelua tavoitteellisesti eteenpäin sekä luoda ja pitää yllä rakentavaa ilmapiiriä ryhmässä (mt., 20).

Mattila, Ruusunen ja Uola erottavat tehtäväkeskeisen ja suhdekeskeisen osallistumistavan. Heidän mukaan yksilö voi osallistua monin eri tavoin, esimerkiksi ehdottamalla tavoitteita tai menettelytapoja, kertomalla omia kokemuksia, ilmaisemalla mielipiteensä tai kysymällä. He mainitsevat osallistumistavoiksi myös esimerkiksi erimielisyyden sovittamisen, erilaisuuden hyväksymisen ja ryhmässä outojenkin olon mukavaksi tekemisen. Lisäksi he mainitsevat yksilöiden osallistumistavoiksi leikinlaskun, vivahteikkaan kertomisen sekä positiivisten tunteiden osoittamisen muille ryhmän jäsenille sekä yhteishengen nostattamisen. (mt., 20–21.) Jotta kuurosokea opiskelija voisi kokea opiskeluyhteisössä tasa-arvoista osallisuudentunnetta, sen tulisi olla koko yhteisön tavoitteena.

Kiilakoski määrittelee osallisuuden yksilön tunteeksi ja yhteisön tilaksi, jossa yksilöllä on oikeus omaan identiteettiin ja arvokkuuteen esimerkiksi perheessä, ryhmässä, yhteisössä tai yhteiskunnassa. Toisaalta osallisuus on Kiilakosken mukaan todellisen vastuun kantamista ja sitoutumista toimintaan yhteisten asioiden parantamiseksi. (Gretschel & Kiilakoski 2007, 13–14; Gretschel & Kiilakoski 2012, 14–15.) Myös Nivalan ja Rynänen (2013) mukaan yksilön tulee myös tiedostaa oma arvokkuutensa, pitää itseään merkityksellisenä sekä tiedostaa omat mahdollisuudet osallistua. Heidän mukaan osallisuus edellyttää yhteisöltä toimintamahdollisuuksia ja yksilöltä valmiuksia niiden hyödyntämiseen. Osallisuuden kokemiseksi yhteisön tulee hyväksyä yksilö jäsenekseen sekä tarjota mahdollisuus yhteenkuuluvuuteen. Osallisuus on yksilölle kehittyvä tunne voimaantumisesta ja valtautumisesta, jossa hän tuntee itsensä päteväksi ja roolinsa merkittäväksi. Vasta voidessaan vaikuttaa yhteisön asioihin yksilö voi tuntea todellista osallisuudentunnetta. (Nivala & Rynänen 2013, 24–29.)

3.1 Kuurosokea opiskelija ja kommunikaatio

Kuurosokeiden kuulon ja näön tilanne sekä kommunikaatio ovat hyvin yksilöllisiä. Kuurosokeus on usein etenevä vamma, jonka vaikutukset yksilön toimintaan ovat hyvin merkitykselliset. Kuurosokean kuulon ja näön tilanne vaikuttaa hyvin yksilöllisesti käytettävään kieleen ja kommunikaatiotapoihin sekä tiedonsaantiin. (Suomen

Kuurosokeat ry, 2015e.) Rouvisen (2001) tutkimuksen mukaan kuurosokeiden kulttuuri jakautuu kahteen alakulttuuriin: viittomakielisten ja puheella kommunikoivien kulttuuriin. Kuurosokeiden kulttuurin keskeisiä piirteitä ovat erilaisuuden kohtaaminen, sietäminen ja hyväksyminen. (Rouvinen 2001, 9-13.)

Kuurosokean käyttämä kommunikointitapa riippuu kuurosokeutumisen ajankohdasta sekä siitä, onko ensin ilmaantunut kuulo- vai näkövamma (Mesch 2004, 19). Kommunikaatiovaikeudet voivat aiheuttaa yksinäisyyttä ja eristyneisyyttä. Kuurosokean voi olla vaikea luoda suhteita tai tuntea yhteenkuuluvuutta. Sosiaalisten suhteiden ylläpito ja kehittäminen sekä sujuva kommunikaatio ovat kuitenkin tärkeässä asemassa, kun tavoitellaan mielekästä elämää. (Kovanen & Lahtinen 2006, 16.)

Osa kuurosokeiden kommunikaatiomenetelmistä, kuten esimerkiksi pistekirjoitus, kirjoitus, selkeä puhe, ja tukiviittomat, viitottu puhe, suuraakkoset ja sormiaakkoset, perustuvat puhuttuun kieleen. Viitotussa puheessa, jossa viittomat tuotetaan suomenkielen sanajärjestyksen mukaan, on tärkeää, että viittomat pysyvät lähellä selkeää huuliota. Viitotussa puheessa voidaan myös puhua ääneen. (Mesch 2004, 20.) Vapaaseen tilaan viitottu viittomakieli on visuaalista, ja sitä vastaanotetaan näköaistin avulla. Taktiili viittomakieli on visuaalisen viittomakielen muunnelma, jossa viittomat vastaanotetaan tuntoaistin kautta kädestä käteen viittomalla. Taktiilissa viittomisessa liikkeellä tuotetut viestit ovat käsien, käsivarsien sekä sormien lihasten ja nivelten liikkeillä ja asennoilla tuotettuja liikesarjoja. (Mesch 2004, 20–22.) Taktiiliviittomista voidaan sekä tuottaa että vastaanottaa monin tavoin ja erilaisissa asennoissa. Useimmiten viitotaan kuitenkin kaksikäsisesti. (Kovanen & Lahtinen 2006, 25.)

Kuurosokean henkilön näkökyvyn heiketessä viittomakieltä voidaan muunnella myös tuottamalla sitä pienemmässä tilassa, lähellä viittojan kasvoja tai sopivalta etäisyydeltä niin, että viittomat mahtuvat kuurosokean näkökenttään. Näkökyvyn vaihdellessa tai ympäristön muuttuessa edellä mainittuja menetelmiä voidaan myös yhdistellä. (mt., 25.) Kommunikaatiomenetelmästä riippumatta kuurosokean kohtaamiseen liittyy käytänteitä, jotka muiden ihmisten tulisi ottaa huomioon. Kuurosokeaa tulisi lähestyä edestäpäin ja hänelle tulisi ilmoittaa paikalla olosta kevyellä kosketuksella käsivarteen. Kuurosokealle on kohteliasta kertoa, kuka on ja ilmoittaa aina, kun poistuu paikalta. (Suomen Kuurosokeat ry, 2015.)

Myös sopeutuminen kuurosokeuteen ja muuttuviin kuulon ja näön tilanteisiin sekä käytettäviin kommunikointimenetelmiin on hyvin yksilöllistä. Se, missä vaiheessa kuurosokea on sopeutumisessaan kaksoisaistivamman kanssa elämään ja kommunikointiin, vaikuttaa paljon siihen, millaiset valmiudet hänellä on ottaa vastaan kuvailua ja omaksua uusia menetelmiä. Myös kuurosokean mahdolliset muut lisävammat, haasteet sekä henkinen hyvinvointi vaikuttavat kuvailukäytänteisiin sekä kommunikointiin. (Henkilökohtainen tiedonanto, Riitta Lahtinen 2.3.2015)

3.2 Osallistuva kuurosokea opiskelija ja opiskelutulkkaus

Kuurosokea opiskelija käyttää opiskelutulkkausta (Koukka 2010, 59). Kuurosokealle tulkkaus sisältää kolme kokonaisuutta, jotka ovat kielen kääntäminen eli tulkkaus, kuvailu sekä opastaminen (Lahtinen 2004a, 109–110). Tulkkaus koulussa on kaikkia varten ja poistaa kommunikaation esteitä opiskelijan, opiskelukavereiden ja opettajien välillä. Tulkkauksen välityksellä kuurosokea opiskelija pääsee osallistumaan luennoille, keskusteluihin, ohjaukseen, harjoituksiin sekä erilaiseen toimintaan. Myös kuulevat tarvitsevat opiskelutulkkausta saadakseen tietää, mitä sanottavaa kuurosokealla opiskelijalla on. (Koukka 2010, 59.)

Tulkkausprosessista johtuen kuurosokea saa tiedon hieman viiveellä. Kun opiskelukaveri tai opettaja kysyy kuurosokealta jotakin, hänen kannattaa odottaa hetki, jotta tulkki ehtii viittoja asian ja kuurosokea opiskelija ehtii miettiä vastauksen. Kuurosokea opiskelija ei usein myöskään ehdi tehdä muistiinpanoja ja koulussa voidaankin miettiä erilaisia käytänteitä kuten opiskelukaverin muistiinpanojen kopioiminen tulkkauksen varassa opiskelevalle. (mt., 62.) Tutkimukseni mukaan kuurosokealle opiskelijalle tulkkauksessa huomioon otettavia asioita ovat myös muun muassa kuvailun aiheuttama viive sekä kaksoisaistivammaisena tapa ottaa fyysinen kontakti esimerkiksi, kun opettaja ojentaa jotain esinettä tai materiaalia.

Valmistautuakseen tulkkaukseen tulkit tarvitsevat ennakkotietoa ja materiaalia käsiteltävistä aiheista sekä opettajalta että opiskelijoilta esimerkiksi silloin, kun he pitävät

jotain esitelmää. Selkeä, rauhallinen ja kuuluva puhetapa on kaikkien etu, mutta tulkkaukselle se on edellytys. Puheenvuoroja voi käyttää luonnollisesti ja, jos tulkit eivät pysy perässä tai kuule, mitä luokassa puhutaan, he keskeyttävät ja pyytävät toistamaan. (mt.,63.)

4 KUVAILU KUUROSOKEALLE OPISKELIJALLE

Kuvailussa kuurosokealle opiskelijalle kerrotaan ympäristöstä ja tapahtumista sellaisina kuin ne näyttäytyvät kuvailijalle. Kuvailun avulla kuurosokea voi muodostaa kuvan ympäristöstään omiin taustatietoihinsa perustuen. Kun näkövammaisella on myös kuulovamma, kuvaillaan ympäristöstä myös äänimaailma. Kuvailussa kuurosokealle jaetaan siis visuaalista, auditiivista sekä sosiaalista tietoa eri menetelmin. Kuvailun avulla vastataan kysymyksiin; Miltä joku näyttää, kuulostaa tai mitä joku tekee. Se muun muassa täydentää aistihavaintoja, tukee kontaktin saamista ympäristön kohteisiin sosiaalisissa tilanteissa sekä lisää tilaan orientoitumista. Kuvailun avulla kuurosokea voi toimia itsenäisesti erilaisissa tilanteissa, tuntea hallitsevansa tilanteet ja saa kontaktin ympäristöön. Kuvailu myös lisää osallistumismahdollisuuksia. (Lahtinen 2006, 191; Lahtinen ym. 2009, 12–13.)

Kuvailu voi olla hetkessä tapahtuvaa tulkkauksen yhteydessä tehtyä tai valmisteltua kuvailua. Uuteen tilanteeseen tai paikkaan mennessä on hyvä tutustua siihen etukäteen. Kuvailulle voidaan varata riittävästi aikaa ennen tilaisuuden alkua. Puhutaan kuvailuvartissa, jossa voidaan saada tietoa tilasta, toiminnoista, henkilöistä ja esineistä. (Lahtinen 2003, 17; Marttila 2006, 19.) Kuvailun mielekkyys, tarkoituksenmukaisuus ja laatu lisääntyvät, kun kuvailijalla on taito asettua kuurosokean asemaan, hänellä on rohkeutta kysyä kuurosokean toiveista ja tarpeista sekä, kun tulkillla ja kuurosokealla on yhteistä, jaettua tietoa esimerkiksi aiemmista toimeksiannoista kyseiselle asiakkaalle. Kuvailijan on tunnettava asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja tiedettävä, mitä asiakas jo tietää sekä hänen mielenkiinnon kohteet. (Lahtinen ym. 2009, 32–33.)

4.1 Kuvailutilanteita ja sisältöä

Osallistuakseen tasa-arvoisesti kuurosokea opiskelija tarvitsee monipuolisesti tietoa ympäristöstään. Erityisesti sosiaalisen kanssakäymiseen, viestintään ja vuorovaikutukseen osallistuakseen kuurosokea opiskelija tarvitsee tietoa tunnelmista, sanattomasta viestinnästä, reaktioista, palautteista, ihmisten käyttäytymisestä ja sijoittumisesta sekä muutoksista. Sosiaalishaptisen kommunikaation avulla edellä mainituista on mahdollista saada tietoa samanaikaisesti kielellisen informaation kanssa.

Luennoilla ja oppitunneilla kuvailua tarvitaan esimerkiksi havaintomateriaalin, taulun tai tietokoneen ruudun sisällöstä, muodosta ja näkymästä. Myös opettajan ja muiden opiskelijoiden esimerkiksi esitelmien yhteydessä käyttämästä puhetavasta, videoiden äänenlaadusta ja tyylistä kuurosokean opiskelija voi saada tiedon kuvailun kautta.

Liikuntatunneilla sekä erilaisissa harjoituksissa kuvailua tarvitaan liikkeiden, venytysten ja erilaisen toiminnan kuvailuun. Sanna Kirjonen (2009) on tutkinut opinnäyte-työssään kuurosokeiden liikuntatilannetta kommunikaation näkökulmasta. (Kirjonen 2009, 7.) Hän kertoo käyttävänsä vesijumppatuokiota ohjatessa paljon kuvailevaa ohjeistusta kuten ”linnun lento” tai ”nyrkkeily pohjaan”. Vesijumpassa joillakin kuurosokeilla on Kirjosen mukaan altaassa henkilökohtaiset tulkit, jotka kuvailevat liikkeiden lisäksi myös ympäristöstä muiden osallistujien uima-asuja ja liikkeiden vauhtia ja harjoittelun- tehoa. Tiedonsaanti edellä mainituista kannustaa tekemään itsekin liikkeen tehokkaammin. (Kirjonen 2009, 27–28.)

Myös ympäristön tapahtumista, joihin muut reagoivat, kuurosokea tarvitsee tiedon kuvailun kautta. Tutkimukseni mukaan opiskeluympäristössä kuurosokea opiskelija tarvitseekin kuvailua monissa eri tilanteissa, jotta voisi kokea tasa-arvoista osallisuudentunnetta. Koska osallisuudentunne syntyy monista eri asioista ja edellyttää hyvin monipuolista tiedonsaantia ympäristöstä olen tulkinnut lähes kaikki havainnoimani sekä haastatteluissa esiin tulleet kuvailutilanteet osallisuutta edistäviksi. Kuurosokean yksilöllisestä kuulon ja näön tilanteesta riippuen hän saattaa tarvita tietoa vaihtelevasti auditiivisesta ja visuaalisesta ympäristöstä.

4.2 Kuvailumenetelmiä

Kuvailumenetelmiin vaikuttavat vastaanottajan toiveet toimintatavoista, eri menetelmien käytön hyväksyminen sekä tilanne, esimerkiksi ryhmän koko. Kuvailun vastaanottaminen voi olla raskasta. Kuurosokealle on raskasta käyttää jäljellä olevaa kuuloa ja näköä esimerkiksi metelissä ja hämärässä. Vastaanottajan on voitava ilmaista, miten hän haluaa vastaanottaa kuvailua eri tilanteissa. Erilaisia menetelmiä käyttämällä kuvailu myös parantaa ympäristöstä saatavan informaation laatua. (Lahtinen ym. 2009, 14.) Näkemällä ja kuulemalla saadun tiedon lisäksi kuvailussa voidaan käyttää muiden aistien kuten tunto-, haju- tai makuaistien tuomaa tietoa. Esimerkiksi, jos auto pysähtyy, kuurosokea saa siitä tiedon tuntoaistin avulla. Tällöin kuurosokealle voidaan kertoa pysähtymisen syy. Kuvailu ja eri aistein vastaanotettu tieto tukevat toisiaan. (mt., 18.)

Kielellinen kuvailu voidaan tehdä puheella, viittomakielellä tai kirjallisena. Kielellinen tulkkaus vaatii taitoa erottaa olennainen ja kuvailijalla on oltava laaja yleistietous sekä monipuolisesti eri asioista käsitteet hallussa. (Lahtinen 2006, 193; Lahtinen ym. 2009, 41.) Kuvailua voidaan tuottaa myös erilaisilla äänillä. Esimerkiksi tauluja on kuvailtu äänikuvin, jolloin kuvaa ja sen tunnelmaa kuvailtiin puheella sekä erilaisin tehosteäänin kuten takkatulen ritinällä, kirveen iskuäänin ja askelten äänillä. (Lahtinen ym. 2009, 41.)

Kuvailua voidaan jakaa kielen ja menetelmien mukaan kielelliseen kuvailuun, äänillä kuvailuun, keholle piirtämiseen, kohteen tutkimiseen, kohteen mallittamiseen sekä esimerkiksi kohokuvin ja teknisin apuvälinein tehtyyn kuvailuun. Kuvailu voidaan nähdä myös joko yksisuuntaisena tai vastavuoroisena kielellisenä kuvailuna, toiminnallisena vuoropuhelukuvailuna, vastavuoroisena aistihavaintoja tukevana kuvailuna, kerrottana ja kohteen osoittamisena, vastavuoroisena piirtämällä tai liikkeellä kuvailuna sekä itsenäisenä esineiden tai kohteen tutkimisena. (Lahtinen & Palmer 2014, 24) Esimerkiksi liikkuesssa kuurosokea voi pyytää lisätietoa tuntemalleen hajuaistimukselle tai kuulemalleen kolahdukselle. (mt.,43.) Kuvailua voidaan tehdä spontaanisti tilanteissa tai tilanteiden jälkeen riippuen tilanteen luonteesta, yksilöllisistä toiveista, menetelmien hallinnasta, liikkumisen mahdollisuudesta, asian kiinnostavuudesta, fyysisestä olotilasta tai siihen varatusta ajasta ja paikasta (Lahtinen 2005a, 14–15).

4.3 Kuvailua sosiaalishaptisin menetelmin

Riitta Lahtinen (2008) on tutkinut ja kehittänyt sosiaalishaptista kommunikaatiota. Siihen kuuluu kosketusviestien tuottamiseen ja vastaanottamiseen liittyvä kielioppi ja käsitteet: hapteemit ja haptiisit. Haptiisit ovat keholle kosketuksella jaettuina viestejä, jotka muodostuvat hapteemeista. Hapteemit ovat kosketuksen kehomuuttujia kuten kehon alue, painovoima, liike, vauhti, sormien lukumäärä, haptinen etäisyys ja orientaatiopiste. (Lahtinen 2008, 140–141; Lahtinen & Palmer 2014, 28–29.) Sosiaalisilla pikaviesteillä voidaan antaa keholle tietoa suunnista, ympäristöstä ja esineistä, muiden toiminnasta, ihmisten ilmeistä ja käyttäytymisestä, omista tunteista, opastamiseen ja liikkumiseen liittyvistä asioista, ympäristön toiminnoista ja muutoksista sekä keskustelun etenemisestä. Niiden avulla voidaan viestittää myös erityistoiminnoista kuten allekirjoituksen kirjaamisesta, esittää tarkentavia kysymyksiä, vahvistaa kielellistä ilmaisua ja viestittää sosiaalisesta toiminnasta, kuten ”Olen tässä.”, ”Tulin takaisin.” tai ”Antaa palautetta.”. (Lahtinen 2008, 174.)

Sosiaalishaptinen kommunikaatio perustuu kosketuksen ja kehon liikkeiden käyttämiseen vuorovaikutteisesti kommunikaatio- ja toimintatilanteissa (mt., 50). Haptiisit ovat siis kosketuksia ja liikkeitä, joilla on merkitys. Niiden pohjana voi olla kehon luonnolliset liikkeet, kirjoitetut sanat, viittomat tai visuaaliset symbolit. (Lahtinen & Palmer 2014, 10.) Haptiiseja tuotetaan kehon neutraaleille alueille kuten käteen, käsivarteeseen, olkavarteeseen tai yläselkään, vastaanottajan toiveita kuunnellen. Niiden käyttö perustuu yhdessä sovittuihin menetelmiin, luottamukseen ja yksityisyyden kunnioittamiseen. Haptiisien tuottamista keholla kutsutaan hapteeraamiseksi. (mt., 11–19.) Sosiaaliset pikaviestit, palautteet, vuorovaikutusta tukevat viestit sekä tunteiden, ilmeiden ja käyttäytymistä kuvaavat ilmaisut tukevat sosiaaliseen tilanteeseen orientoitumista (mt., 21).

Ihminen havaitsee tunnetiloja, ilmeitä ja eleitä näön avulla. Vastaavasti puheen tunnetiloja havaitaan usein kuuntelemalla. Kuurosokealla opiskelijalla on haasteita hahmottaa näitä ja ilmeiden ja käyttäytymisen ilmaiseminen haptiiseilla onkin yksi sosiaalishaptisen kommunikaation osa-alue. Lahtinen ja Palmer (2014) ovat kehittäneet haptiisit yleisimmille kasvojen ilmeille; suru, viha, yllätys, pelko, inho, halveksunta,

iloisuus ja kiinnostavuus. Lisäksi he ovat kehittäneet tunnekäden, jonka kautta kasvojen ilmeistä voi jakaa tietoa. Se voidaan piirtää käteen, olkapäälle, käsivarteen, selkään tai jopa reiteen. Kasvojen ilmeitä ja liikkeitä voi hahmottaa myös koskettamalla ja tutkimalla. (Lahtinen & Palmer 2014, 114–115.) Kehitelyjen haptiisien lisäksi kuurosokea ja tulkki voivat sopia erilaisiin tilanteisiin sopivia pikaviestejä. Esimerkiksi kuurosokean hierojaopiskelijan kanssa tulkit olivat sopineet haptiisit seuraaville pyynnöille: ”Hiero kovempaa.” ja ”Hiero kevyemmin.”. Kaikkia haptisia viestejä ei tarvitse keksiä vaan liikkeet ovat olemassa jo toiminnassa, johon viitataan. Esimerkiksi jos halutaan viestiä: ”Hiero kovemmin.” voidaan hieroa kovemmin. Toiminnallinen pohja haptiisin ilmaisulle löytyy esimerkiksi tilanteessa, jossa opiskelija on vatkaamassa vispilällä ja halutaan sanoa: ”Vatkaa nopeammin.” voidaan piirtää ympyräliikettä nopeutta lisäämällä opiskelijan selkään tai käsivarteen. (Lahtinen, Riitta. Henkilökohtainen tiedonanto 2.3.2015.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus. Työssäni pyrin tarkastelemaan ja kuvaamaan opiskelutulkkauksen yhteydessä toteutettua kuvailua mahdollisimman monipuolisesti. Käyttämällä useampaa kuin yhtä tutkimusmenetelmää voidaan saada laajempia näkökulmia ja lisätä tutkimuksen luotettavuutta esimerkiksi niin, että toisella tutkimusmenetelmällä saatu tieto joko varmistetaan tai se saa uuden näkökulman toisen tutkimusmenetelmän kautta, jolloin vältetään ns. näennäistiedon totena pitäminen. (Hirsijärvi & Hurme 2010, 38–39.) Olen toteuttanut tutkimukseni havainnoimalla kahden kuurosokean opiskelijan koulupäivää sekä haastattelemalla heitä ja heidän tulkkejaan. Useat asiat tulivatkin esiin sekä havainnoin että haastatteluiden yhteydessä. Koska yhdistin kaksi tutkimusmenetelmää, pidin kahta kuurosokeaa informanttia ja yhteensä viittä haastateltavaa tulkkia riittävänä informanttien joukkona. Havainnoimieni ja haastattelemieni kuurosokeiden opiskelijoiden kokemusasiantuntijuus antoi runsaasti opinnäytetyöhöni sisältöä.

5.1 Havainnointi

Havainnoiteja ja haastatteluja varten sain työelämäohjaajaltani Suomen Kuurosokeat ry:n kommunikaatiopäälliköltä, Riitta Lahtiselta kahden kuurosokean opiskelijan yhteystiedot. Molemmat suostuivat osallistumaan tutkimukseeni. Toinen opiskelija on viittomakielinen ja hänelle tulkataan viittomakielellä taktiillisti tai kaventuneeseen näkökenttään viittoen. Toinen on suomenkielinen ja hänelle tulkataan viitotulla puheella kaventuneeseen näkökenttään sekä tehdään puheentoistoa. Molemmat käyttävät tulkkauspalveluun kuuluvaa opastusta ja kuvailua. Molemmat ovat käyttäneet pitkään tulkkauspalvelua ja opiskelivat toisen asteen koulussa. Kuurosokeilta opiskelijoilta sain heidän tulkkiansa yhteystiedot.

Havainnoinnin avulla tutkija voi saada tietoa ihmisten käyttäytymisestä ja siitä, mitä tapahtuu tutkittavan luonnollisessa toimintaympäristössä (Ojasalo, Moilanen & Ritolahti 2009, 103). Havainnointi voi olla joko osallistuvaa tai ihmisten toiminnan tarkkailevaa. Tutkijan osallistuminen tilanteeseen vaikuttaa kuitenkin aina tilanteeseen ja tutkijan onkin saatava tutkittavat luottamaan itseensä, jottei vaikuttaisi läsnäolollaan tutkittavien toimintaan. Tutkijan onkin hyvä kuulua havainnoimaansa tutkittavien yhteisöön. (Vilka 2005, 119–122.) Koko tutkimuksen ajan minusta tuntui sekä kuurosokeiden opiskelijoiden että viittomakielen tulkkien kanssa siltä, että minuun luotetaan ja olen osa yhteisöä. Havainnointi on tutkimustapana melko työläs ja aikaa vievä, mutta toimiva esimerkiksi silloin, kun jostain ilmiötä on tietoa vähän ja se ilmenee ”hiljaisena tietona” (mt.,122). Tein itselleni havainnointikartan kirjallisuuden perusteella, jotta osaisin keskittyä tekemään tutkimuksen kannalta oleellisia havaintoja (Liite 1). Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija tekee havaintoja tutkittavasta ilmiöstä olemalla vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. (mt.,122.) Toisen opiskelijan koulunkäynnin havainnointiin liitettiin osallistuvaa havainnointia, kun tein opiskelijan ja lehtorin välisen keskustelun aikana kuvailua opiskelijalle selkään piirtämällä.

Havainnoin viittomakielisen opiskelijan koulupäivää kahtena eri päivänä neljän tunnin ajan keväällä 2014. Tuolloin tein muistiinpanot havainnoista käsin kirjoittamalla. Suomenkielisen opiskelijan opiskelua havainnoin yhden koulupäivän aikana noin kuusi tuntia loppuvuonna 2014. Tällä kertaa kirjasin havaintoni kannettavalle tietoko-

neelle. Suomenkielisen opiskelijan koulupäivää seurasin yhden koulupäivän ajan, kun hänellä oli aamulla luentotyylisiä opetusta ja iltapäivällä käsitöitä. Käytännössä havainnoinnin dokumentointi tapahtui kannettavalle tietokoneelle kirjatun. Suomenkielinen opiskelija ei suostunut haastatteluiden äänittämiseen. Havainnointia ennen piirsin itselleni miellekartan, johon kirjasin etukäteen tarkan suunnitelman, mitä havainnoin ja mitkä asiat olivat tutkimusongelman kannalta tärkeitä. (Vilkkä 2005, 125.)

5.2 Haastattelu

Havainnoin avulla saadaan tietoa siitä, mitä ihmiset tekevät ja miltä asiat näyttävät. Havainnoiva tutkimus ei kuitenkaan vastaa kysymykseen, miksi he tekevät niin kuin tekevät. Siksi Havainnointi tutkimukseen on hyvä yhdistää teemahaastattelun avulla saatua tietoa. (Vilkkä 2005, 120.) Haastattelun kannalta on oleellista, että haastateltava ja tutkija ymmärtävät toisiaan sekä kielellisesti että kulttuurisesti. Tutkijan on tiedostettava kulttuurierot, joita voivat olla esimerkiksi ihmisten välisiä eroja kokemuksissa ja tavoissa ymmärtää ympäröivää todellisuutta, etteivät niistä johtuvat väärinkäsitykset vaikuta tutkimuksen onnistumiseen tai tutkittavien oikeuteen ymmärtää tutkimuksen tarkoitus ja periaatteet. (Rastas 2005, 79–83.)

Toteutin haastattelut teemahaastatteluina, joita kutsutaan myös puolistrukturoiduiksi haastatteluiksi. Niissä nostetaan esiin erilaisia aiheita tai teemoja, joihin pyritään saamaan haastateltavalta vastauksia, mielipiteitä tai kokemuksia. Olin valmistellut kuurosokeille opiskelijoille ja tulkeille omat haastattelukysymykset, jota en kuitenkaan noudattanut tarkkaan vaan ne toimivat keskustelun runkona (Liite 2 & 3). Koska tavoitteena oli keskustelun luominen, oli mielekästä kokeilla myös ryhmähaastattelua. (Vilkkä 2005, 101–102.)

Kaikki viittomakielisen kuurosokean opiskelijan neljä tulkkia suostuivat haastattelun ja se toteutettiin ryhmäteemahaastatteluna. Lähes kaksi tuntia kestänyt keskusteleva haastattelutilanne äänitettiin. Onnistuin voittamaan tulkkien luottamuksen ja haastattelutilanne oli avoin keskustelutilanne, jossa eri tulkkien kommentteja ei erotettu toisistaan. Viittomakielisen opiskelijan haastattelussa käytin tulkkausta ja sekin äänitettiin. Suomenkielistä kuurosokeaa opiskelijaa haastattelin noin tunnin ajan ja vastauk-

set kirjasin kannettavalla tietokoneella kirjoittaen. Suomenkielisen kuurosokean opiskelijan tulkeille lähetin sovitusti haastattelukysymykset sähköpostilla. Sain vastaukset vain yhdeltä tulkilta, mutta ne olivat kattavia, monipuolisia ja hyödyllisiä tutkimukseni kannalta.

5.3 Analysointi

Havainnointien ja haastattelujen jälkeen litteroin äänittämäni haastattelut ja kirjoitin puhtaaksi tekemäni muistiinpanot. Kun olin litteroinut ja kirjoittanut puhtaaksi koko keräämäni aineiston, lähetin sen asianosaisille tarkastettavaksi. Tehtyäni havainnoinnit ja haastattelut, erotin aineistosta kuurosokean opiskelijan osallisuuteen liittyvät kommentit ja havainnoit sekä kuvailumenetelmiin sekä kuvailutilanteisiin liittyvät asiat. Tällainen teemoittelu tarkoittaa, että aineisto pilkotaan ja ryhmitellään eri aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Aineistoa oli valtavasti ja sitä analysoidessani tutkimukseni meinasi moneen kertaan paisua aivan liian laajaksi. Tulostin kaiken aineiston ja siten pystyin jäsentämään tutkimustulokseni järkevämmin. Poimin aineistoista värikyniä hyväksi käyttäen kuvailutilanteisiin, -menetelmiin ja kuurosokean opiskelijan osallisuuteen sekä huomioonottamiseen liittyvät asiat. Lopulta päädyin kirjaamaan (luvut 5 & 6) mahdollisimman kattavasti kahden kuurosokean opiskelijan kokemuksen kuvailusta ja osallistumisesta. Olen kuitenkin poiminut tutkimustuloksiani myös tekemiini huoneentauluihin, jotka tein kuvailutilanteista ja -menetelmistä sekä kuurosokean opiskelijan huomioimisesta (Litteet 5, 6 & 7).

6 KUUROSOKEIDEN OPISKELIJOIDEN SEKÄ TULKKIEN KUVAILUN JA OSALLISUUDEN KOKEMUKSET

Tässä luvussa käsittelen haastatteluiden ja havainnointien kautta saamaani tietoa. Käsittelen suomenkielisen ja viittomakielisen kuurosokean opiskelijan sekä tulkkien kokemukset erikseen. Olen erottanut myös havainnoinnin ja haastatteluiden kautta saamani tiedot väliotsikoilla. Olen kaikissa lainauksissa muuttanut henkilöiden nimet.

6.1 Suomenkielisen opiskelijan havainnoinnin tutkimustulokset

Suomenkieliselle kuurosokealle opiskelijalle kuvailtiin ennen oppituntien alkamista ja luokkaan siirtymistä saapuvat ihmiset, tunnelmaa käytävällä, ilmeitä ja keskustelukumppanit.

”Hiikka tuolta tulee hymyillen ja jää nyt keskustelemaan Maijan kanssa.”

Kun mentiin luokkaan ja sijoituttiin paikoilleen, toinen tulkki tulkkasi viitotulla puheella kaventuneeseen näkökenttään kielellisesti ja toinen sijoittui opiskelijan taakse oikealle. Hän kuvaili selkään piirtämällä ja puheella oikeaan korvaan, jolla opiskelija kuulee paremmin. Tulkki osoitti selkään piirtämällä suuntia, ihmisten liikkumista luokassa, puhelimen soimisen (puhelin -haptiisi) sekä esimerkiksi, kun opettaja vei toiselle opilaalle paperin. Kun eräs opiskelija tuli luokkaan opaskoiran kanssa, tulkki piirsi kuurosokealle opiskelijalle selkään ihmisen tulemisen sekä haptiisin: ”häntä heiluu” ja lisäsi puheella kuvaillen: ”Koiran häntä heiluu.”. Kun opettaja kysyi: ”Onks teillä vielä kysyttävää?” hänelle piirrettiin muiden opiskelijoiden päänpudistukset ja ei-vastaukset selkään ei-haptiisilla.

Kun opettaja tuli puhumaan kahden kesken kuurosokealle opiskelijalle, opiskelija sijoittui hyvin lähelle opettajaa, jotta voi helposti seurata vuoroin tulkkia ja vuoroin opettajan kasvoja. Lisäksi opiskelija sai opettajan hymyistä ja kasvoista tiedon myös selkään piirtämällä haptiisein. Myös, kun opettaja kirjoitti jotain tietokoneella, hän sai tiedon selkään piirtämällä. Liikkumisen aikana opiskelijalle kuvailtiin puheella lähellä oikeaan korvaan normaaliäänellä. Ruokalassa tutussa tilassa kuvailtiin ihmisten sijoittumista ja audiitiivista ympäristöä, jonka perusteella asiakas valitsi pöydän. Hän sai kuvailun kautta tiedon, missä ruokailijoita istui, missä oli vapaita pöytiä sekä sen, että tiskikoneen lähellä on paljon taustamelua. Opiskelijalle kuvailtiin ruokatunnilla myös tunnelmaa, esimerkiksi ihmisten haikeita katseita, punastumista tai jännittyntä olemusta.

Kun opettaja esitteli kuurosokealle opiskelijalle käsityön tunnilla kaksikerroksista amppeleita, tulkki näytti ohjaavan käden avulla suunnan, mistä opettaja ojensi sen tutkittavaksi ja samaan aikaan toinen tulkki tulkkasi kielellisesti opettajan kertomaa. Opiskelija tutki kohdetta tunnustelemalla ja samalla tulkki piirsi kohteen muotoa selkään. Kun luokassa kuuluu veden lorinaa, tulkki kertoi opiskelijalle, että toinen opiskelija laskee vettä kastellakseen korityönsä. Opiskelija sai vahvistusta eri aistein tehdystä havainnoista tai selityksen havainnoilleen ennen kun edes ehtii sitä kysyä. Kuvailu oli vuorovaikutteista ja opiskelija kommentoi kuvailuun ja esitti kysymyksiä. Hänelle kerrottiin muiden opiskelijoiden tekemisistä esimerkiksi: ”Opiskelija tekee ovaalinmuotoista pitkulaista korityötä.” tai ”Matti käy kattoo, ku Ville kutoo pöytäliina.” Opettaja laittoi pallon puolikkaan asiakkaan eteen. Tulkki kommentoi opettajalle: ”Hyvä, näkyy hyvin valkoista taustaa vasten.” Havaitsin kuurosokeuden asiantuntijana toimimisen toteutuvan luontevasti ja tavoitteena oli mahdollisimman sujuva toiminta ja vuorovaikutus.

Käsityön tunneilla kuurosokealle opiskelijalle kuvailtiin myös muun muassa opettajan vaatetus ja, miltä ulkona näyttää: ”Ulkona nurmi näyttää aamukuurassa valkoiselta.” Tilanteiden ja tunnelmien kuvailua tehtiin paljon myös oppituntien aikana. Esimerkiksi tulkit kertoivat syyn tulkkien naurulle: ” Maija unohti kranssin pohjarenkaan kaulan ympärille eikä saanut sitä oikein helposti pois.” Tulkit tekivät yhteistyötä ja kuvailut sekä suunnat tulivat opiskelijalle samaan aikaan siten, että ne tukivat toisiaan. Opiskelija sai esimerkiksi opettajan ei-vastauksen samaan aikaan sekä kielellisen tulkkauksen että kuvailun avulla selkään ei-palautteena. Selkään kuvailtiin myös ilmehaptiiseja, kuten hymy, opiskelijoiden viittaukset sekä niille suunnat. Toisen opiskelijan ja opettajan välinen keskustelu tulkattiin kuurosokealle opiskelijalle kielellisesti sekä samaan aikaan piirrettiin selkään ilmeitä.

Kun toinen tulkki istui kuurosokean opiskelijan takana oikealla, hän antoi samalla tukea kuten viittomia ja lukuja tulkkauksvuorossa olevalle tulkille. Tukivuorossa oleva tulkki seurasi tarkkaan tulkkauksvuorossa olevan tulketta ja tuki tarvittaessa sekä kuvaili niin, että kielellinen tulkkaukset ja kuvailu tukivat toinen toisiaan. Tulkki-haptiisilla viestitettiin, että tulkit vaihtavat vuoroa. Tulkkaukset paritulkkausena oli sujuvaa. Tulkit tekivät kommunikaatiotilanteista sujuvia ja opettaja antoi aikaa tulkkaukselle tottu-

neesti, jotta opiskelija ehti seurata myös opettajan kasvoja ja nonverbaalista viestintää.

6.2 Suomenkielisen opiskelijan tulkin kokemus

Tulkki kertoi kuvailevansa selkään piirtämällä, kun tullaan tilaan ensimmäistä kertaa päivän aikana esimerkiksi, kuinka muut opiskelijat ovat sijoittuneet. Samalla hän kertoo puhuen oikeaan korvaan opiskelijoiden nimet. Kun joku puhuu luokassa, tulkki osoittaa hänen paikkaa selkään piirtämässään ”kartassa” tai näyttää suunnan, mistä puhe tulee. Myös, kun joku lähtee tai tulee tilasta, tulkki piirtää suunnan yläselkään ja sanoo samalla, kuka liikkuu. Kellotaulua tulkki kertoi käyttävänsä vain ruoan paikantamiseen lautaselle. Käsityön ja kotitalouden tunneilla kuurosokea opiskelija käyttää tulkin mukaan tunnustelua. Tulkki kertoi käyttävänsä sosiaalisista pikaviesteistä esimerkiksi: ”Olen paikalla.” ”Tulkki vaihtuu.” ”Puhu kovempaa.” ”Kahvi.” ”WC” ”Puhelin soi.” ”Ei.” ”Kyllä.” ”Hymyillä.” ”Nauraa.” ”Kysymys.” sekä ”Ihmiset liikkuvat (kävelen).”

Tulkin mukaan henkilöiden kuvailu puheella on vaikeaa, silloin kun kuvailun kohde on kuuloetäisyydellä. Esimerkiksi muiden ihmisten negatiiviset ilmeet, eleet tai tunnetilat, tulkki kuvailee mieluiten kehoviestein. Kun henkilö on kuuloetäisyyden ulkopuolella, on helpompi kuvailla esimerkiksi hänen ulkomuotoaan tai pukeutumistyyliään. Puheella voi kuvailla toisen läsnä ollessa, jos se on jotain hyvin kaunista ja positiivista. Myös värit ja neutraalit asiat voi aina kuvailla kuvailun kohteen ollessa kuuloetäisyydellä esimerkiksi: ”Tänään opettajalla on päällään Marimekon sinivalkoraidallinen pitkähihainen pusero.” Siitä ei kukaan voi loukkaantua, mutta jos tulkki huomaa siinä ison reiän kyynärpään kohdalla, hän sanoo sen asiakkaalle vasta jälkikäteen tai viittoon kapeaan näkökenttään, silloin kun muut eivät ymmärrä viitottua puhetta. Jos taas joku liikkuu luokassa tai käytävällä, tulkki kertoi kuvailevansa sen kielellisesti: ”Maija lähtee luokasta” sekä piirtävänsä yläselkään liikkeen suunnan.

Ohjaavaa kättä tulkki kertoi käyttävänsä esimerkiksi, kun etsitään naulakkoa tai jotain tavaraa, asetutaan istumaan omalle paikalle tai otetaan ruokalinjastolla astioita. Liikkeellä tai peilaamalla kuvailua voisi tulkin mukaan käyttää liikuntatunneilla. Tulkki

voisi näyttää liikkeen kuurosokean opiskelijan edessä kaventuneeseen näkökenttään.

”Liikuntatunnilla menisin kuurosokean opiskelijan eteen seisomaan, pyytäisin häntä ottamaan kiinni kehostani sellaisesta paikasta, mistä liikkeen tunnistaa esimerkiksi olkapäistä tai käsivarsistani, ja tekisin liikkeen niin, että opiskelija hahmottaisi liikeradat.”

Tulkki kertoi, että kuvailumenetelmiin vaikuttaa myös, onko tulkki yksin vai parin kanssa. Tauoilla on useimmiten vain yksi tulkki, jolloin kuvaillaan puheella. Jos tulkki ja kuurosokea opiskelija istuvat esimerkiksi taukotilassa vastakkain, tulkki viittoo kaventuneeseen näkökenttään viitottua puhetta, mutta useimmiten tulkki kertoo heidän istuvan, seisovan ja kulkevan rinnakkain. Silloin tulkki kuvailee puhuen kuurosokean opiskelijan oikeaan korvaan ja kertoo esimerkiksi vastaantulevia henkilöitä. Jos tulkki ei tunne henkilöä nimeltä, hän kertoo, montako henkilöä tuli vastaan, olivatko hän/he opettaja, tulkki tai opiskelija, oliko hän nainen vai mies ja menikö hän ohi juosten, opaskoiran kanssa tai oliko hänellä kenties kitara mukana.

Tulkki on kokenut tukevansa opiskelijan osallisuutta kuvaillessaan paikalla olijat eli yleensä opettajat ja opiskelijat. Tällöin kuurosokea opiskelija voi itse ilmoittaa esimerkiksi että: ”Haluan mennä tapaamaan nurkassa istuvaa Maijaa.” Tulkki on kokenut, että opiskelijan itsensä ollessa aktiivinen ja tietoinen oikeuksistaan, tulkki voi jäädä enemmän taka-alalle. Silloin tulkki voi olla vain tulkin roolissa, kun opiskelija ja opettaja kohtaavat.

Tulkki kertoi, että opintojen alussa koulussa järjestettiin tiedotustilaisuus, missä kuuro viittomakielen ohjaaja ja tulkit tiedottivat luokan opiskelijoille ja koko koulun opettajille tulkin käytöstä. Koska tulkki ei ammattisäännösten ohjeiden mukaan anna ohjausta tai avustusta tulkkaustilanteessa, kuurosokea opiskelija saattaa tarvita esimerkiksi viittomakielen ohjaajan ohjausta etenkin muuttuvissa elämäntilanteissa. Viittomakielen ohjaajalla on valmiudet ja osaaminen kuurosokean henkilön osallisuuden ja selviytymisen tukemiseen arkielämässä. (Suomen Kuurosokeat ry, 2015c.) Tulkin mukaan kuurosokea opiskelija on myös itse käyttänyt asiantuntijapuheenvuoroja sekä virallisissa että epävirallisissa tilanteissa. Hän on esimerkiksi perustellut opettajille, miksi kuurosokealla on oikeus käyttää tulkkausta joka tilanteessa.

Tulkin mukaan näkövammaisten erityisoppilaitoksessa opettajakin kuvailevat joissakin tilanteissa ympäristöä, vaikkakaan eivät riittävästi. Kuvailulle ei myöskään varata tulkin mielestä aina riittävästi aikaa. Tulkki myös kertoi kuvailleensa, kuka on paikalla, mihin he ovat sijoittuneet ja missä on vapaa paikka, kun luokkaan on tullut näkövammaisen opiskelija. Esimerkiksi, jos opettaja ei ole vielä paikalla tai hän ei jostain syystä kuvaile tilaa ja paikalla olijoita. Tulkki kertoi yllättyneensä, kuinka vähän näkövammaisten oppilaitoksessa kuvaillaan. Tulkin mukaan opettaja kuitenkin yleensä odottaa, kun kuulee, että kuvailu on vielä menossa ja jatkaa puhumista vasta, kun kuvailu on päättynyt. Tulkki kertoi myös rytmittävänsä opettajan työtä esimerkiksi silloin kun kuurosokea opiskelija ei ole katsekontaktissa tulkkiin. Tulkki voi sanoa esimerkiksi: ”Opiskelija ei katso vielä tulkkia vaan lukee taulun tekstiä.” Tulkki kertoi, että osa opettajista osaa paremmin ottaa huomioon opiskelijoiden kuulo- ja näkövammaat, mutta valitettavasti joillakin opettajilla on niin sanotusti ”vauhti päällä” ja epämääräistä puhetta tulee kuin koneesta.

Tulkki kertoi pitävänsä asiantuntijapuheenvuoroja, jos sitä erityisesti toivotaan tai, jos sellainen on tulkkausyhteistyön sujumisen kannalta välttämätöntä. Tulkki ei pidä mahdollisena, että tulkki osallistuisi moniammatilliseen yhteistyöhön tilanteessa, jossa käsitellään kuurosokean opiskeluun liittyviä asioita. Tulkin mukaan edellä mainitussa tilanteessa esimerkiksi henkilökohtainen avustaja tai ohjaaja voisi tehdä moniammatillista yhteistyötä. Sen sijaan opiskelutulkkauksiin kanssa tehtävä yhteistyö on tulkin mukaan välttämätöntä muun muassa ammatillisen tiedonvaihdon kannalta. Tulkki kertoi, että he sopivat yhteisesti, miten kouluyhteisössä toimintaan, niin että kaikki toimivat samojen periaatteiden mukaisesti kuurosokean, muiden opiskelijoiden ja opettajien kanssa. Tulkin mukaan on tärkeää keskustella tulkkien sekä asiakkaan kanssa kielellisestä tulkkauksesta, opastustilanteista ja kuvailusta.

6.3 Suomenkielisen kuurosokean opiskelijan kokemus

Haastatteleman suomenkielinen kuurosokea opiskelija kertoi, että hänelle annetaan kuvailussa tietoa visuaalisesta ja auditiivisesta ympäristöstä sekä muutoksista. Hän kertoi, että hänelle on käytetty monipuolisesti eri kuvailumenetelmiä. Kielellisen kuvailun lisäksi tulkit ovat käyttäneet esimerkiksi sosiaalisia pikaviestejä, selkään piir-

tämistä, liikkeellä kuvailua sekä ohjaavaa kättä. Hän on myös saanut tietoa esimerkiksi esineistä tunnustelemalla. Lisäksi hän kertoi, että hän on sopinut tulkkien kanssa myös yksilöllisiä haptiiseja. Luokassa hänelle kuvaillaan esimerkiksi, kuka on paikalla, tilan muoto, pöydät sekä pöydällä olevia tavaroita. Lisäksi hänelle kerrotaan, kuka istuu missäkin. Hän kertoi, että opiskeluiden alussa kuvailua tehtiin vähemmän, koska hän ei vielä tiennyt, kuinka siihen suhtauduttaisiin. Hän halusi ensin kertoa, miksi hänellä on kaksi tulkkia ja mistä kuurosokean opiskelutulkkauksessa ja siihen kuuluvassa kuvailussa oli kysymys. Hänen mukaansa eräs sokea opiskelija ihmetteli alussa, kun hänelle kuvailtiin puheella. Silloin toimittiinkin siten, että kuvailut tehtiin vasta kyseisen opiskelijan mentyä ohi. Opiskelija kertoi saaneensa tiedon luokassa tapahtuvista muutoksista muun muassa pikaviestein silloin, kun hän keskittyi esimerkiksi atk-tunnilla pistekirjoituksen lukemiseen. Tällaisia muutoksia olivat esimerkiksi jonkun tuleminen tai poistuminen luokasta, joidenkin keskustelu tai jonkun kompastuminen.

Opiskelija kertoi, ettei hänen ole tarvinnut opiskelutilanteissa erikseen pyytää kuvailua vaan on saanut sitä pyytämättä.

”On normaalia saada kuvailua pyytämättä esimerkiksi ihmisten tunnetiloista, ei kuvailua tarvitse minun erikseen pyytää.”

Kuitenkin hän voi esimerkiksi ulkona liikuttaessa pyytää kuvailua esimerkiksi jollekin aistihavainnolleen: ”Mitä tuossa tapahtui?” tai ”Mitä tuo oli?”. Tutut tulkit tietävät, mitä hän haluaa kuvailtavan ja missä tilanteissa. Hän ottaa vastaan mielellään kuvailua tuntoaistin avulla. Se on hänen mielestään paras keino, jolla saa tietoa ympäristöstä enemmän ja nopeammin. Opastuksen aikana hän on sopinut tulkkien kanssa pikaviestin sille, jos tulkit vaihtavat opastusvuoroa ”lennossa”: Opiskelija kertoi, että tutun tulkin kanssa opastaminenkin koulumatkoilla on sujuvaa ja turvallista, kun opitaan yhteiset käytänteet esimerkiksi juuri puolen vaihdoissa.

Suomenkielinen kuurosokea opiskelija toivoi, että hänelle kuvaillaan opettajan sekä opiskelukavereiden toiminta ja käyttäytyminen sekä niille suunnat. Jos esimerkiksi joku yrittää ohittaa häntä, hän haluaa siitä tiedon voidakseen väistää häntä. Hän toivoi kuvailua oppitunneilla myös havaintomateriaaleista, vaikka näkövammaisten opilaitoksessa ei käytetäkään paljon esimerkiksi diaesityksiä. Liikuntatunneilla hän kertoi katsoneensa opettajaa ja lisäksi tulkki on näyttänyt liikkeen taktiilisti. Opiskelijan

mukaan kuurosokean reaaliaikainen tiedonsaanti muun muassa ihmisten käyttäytymisestä mahdollistaa osallistumisen.

Suomenkielisen kuurosokean opiskelijan kokemus kuvailusta opiskelutulkkauksen yhteydessä on positiivinen. Opiskelija kertoi kokeneensa yleensä osallisuudentunnetta, mutta kertoi yhden esimerkkitalanteen, missä olisi tarvinnut enemmän aikaa tulkkauksen ja kuvailun vastaanottamiseen. Hänen opiskelukaverin tyttärelle oli tapahtunut jotakin. Opettaja kielsi pitämästä puhelinta päällä. Kuurosokea opiskelija olisi halunnut tukea opiskelukaveriaan sanomalla opettajalle heidän vaikeasta tilanteesta, mutta ei ehtinyt tulkkauksen ja kuvailun viiveen takia. Hän toivoisi, että opettajat ottavat tulkkauksen ja kuvailun huomioon ja antaisivat aikaa saattaa keskustelut loppuun. Pohdinkin, että kuurosokean opiskelijan tasa-arvoinen osallistuminen edellyttää sellaista tiedonsaantia ja huomioonottamista, että he voivat halutessaan vaikuttaa yhteisön asioihin.

Opiskelijan mukaan kuurosokean kuvailun ja opastuksen tarve pitää ottaa eri tavalla huomioon kuin näkövammaisella. Hän kertoi tilanteesta, jossa hän oli ollut harjoittelemassa valkoisen kepin käyttöä liikkumistaidon ohjaajan kanssa. Häneltä oli kielletty tulkkaus, kuvailu ja opastaminen. Hänen mukaan opettajan on myös ymmärrettävä, että esimerkiksi tulkin myöhästyminen ei kuulu opettajalle, vaan on tulkin ja asiakkaan välinen asia. Opiskelija kertoi, että koulussa jotkut opettajat tai opiskelukaverit saattavat kohdistaa puheensa tulkille, vaikka opiskelija on ohjeistanut heitä puhumaan suoraan hänelle. Hänen mukaan esimerkiksi opettajat, jotka ovat olleet koulussa pidempään, osaavat kohdistaa puheensa tulkkauksen asiakkaalle eikä tulkille. Uudet opettajat eivät sitä aina heti ymmärrä. Opiskelija pohti, ettei pitäisi olla kuurosokean opiskelijan vastuulla ohjata opettajia puhumaan suoraan opiskelijoille.

6.4 Viittomakielisen opiskelijan havainnoinnin tutkimustulokset

Havainnoin viittomakielisen kuurosokean opiskelijan koulupäiviä kahtena eri päivänä. Havainnoin kuvailua kahdenvälisissä keskusteluissa sekä käytännön harjoittelussa. Tein myös osallistuvaa havainnointia, kun kuurosokea opiskelija pyysi minua kuvai-

lemaan hänelle selkään piirtämällä. Kuvailin opettajan ilmeitä, reaktioita ja palautetta. Opettajan kommentit ”joo”, ”kyllä” ja ”aivan oikein” kuvailin kyllä-palautteella. Luokan ovi oli auki käytävään ja siellä kulki ihmisiä ohi. Olin kerran aiemmin piirtänyt selkään käytävällä ohi kulkevan ihmisen ja kun joku tuli luokkaan kysymään jotakin, piirsin selkään ihmisen tulevan luokkaan. Sen jälkeen annoin suunnan, mihin ihminen jäi esittämään asiansa. Halutessaan opiskelija olisi löytänyt katsekontaktin tulijaan, mutta hän sai tulkkauksesta kielellistä informaatiota ja todennäköisesti huomasi, ettei asia liittynyt häneen ja päätti seurata tulkkauksesta heidän keskustelua.

Kun tulkki ja opiskelija olivat opastusotteessa, tulkki kuvaili vastaantulevia ihmisiä kielellisesti taktiilisti sekä antoi suuntia ohjaavan käden avulla tai selkään piirtämällä. Kun kuurosokean opiskelijan hieronnan asiakas täytti asiakaslomaketta, tulkki kuvaili sen opiskelijalle kielellisesti viittoen kaventuneeseen näkökenttään. Tapahtumien kuvailu on tärkeää, jotta kuurosokea opiskelija voi toimia tilanteessa sujuvasti eikä ihmettele, miksei kukaan esimerkiksi puhu mitään.

Havainnoin hieronnan aikana kuurosokeasta opiskelijasta itsestä lähteviä ääniä, jotka syntyivät muun muassa hengittämisestä raskaan fyysisen suorituksen aikana. Niitä ei kuvailtu opiskelijalle. Tulkkien olisi hyvä kuvailla niitä jälkitulkkauksena ja samalla kertoa, miltä hengityksen äänet kuulevien kulttuurissa tuntuvat ja kuulostavat varsinkin hierontatilanteessa, kun asiakkaan tavoite on rentoutua.

Silloin kun puhutuissa kielissä esimerkiksi äänensävyillä ja -voimakkuudella tuodaan viestiin merkitystä, se olisi hyvin tärkeää välittää se tulkkeessa. Esimerkiksi opiskelukaveri sanoi palautekeskustelussa suomalaisen tyyppilliseen tapaan merkittävän asian: ”Jos itsestä pääsee joku ääni, se olisi hyvä kohteliaasti pyytää anteeksi.”. Opiskelukaveri toimi hienotunteisesti, koska hiljensi ääntään ja katsoi alas lattiaan, mutta kuurosokea opiskelija ei saanut tietoa nonverbaaleista viestinnän elementeistä. Kuurosokea opiskelija ei reagoanut tähän kommenttiin joten jäi epäselväksi, oliko viesti ja sen sävy välittynyt tulkkauksessa. Osallistuakseen tasa-arvoisesti vuorovaikutustilanteissa kuurosokea tarvitsee tietoa keskustelukumppanin nonverbaalisesta viestinnästä kuten tässä tapauksessa äänensävyistä, -voimakkuudesta sekä käyttäytymisestä. Kun kuurosokea opiskelija ja hänen opiskelukaverinsa kävivät hierontatilanteen palautekeskustelua, keskustelu sujui hyvin ja molemmat osapuolet olivat tottuneet tul-

kattuihin tilanteisiin, mutta kuvailun avulla esimerkiksi selkään piirtämällä kuurosokea olisi saanut tietoa keskustelukumppanin reaktioista, ilmeistä, äänensävyistä sekä tunnelmasta.

Myös Lahtinen (2008) toteaa väitöskirjassaan, että monet väärinkäsitykset saavat alkunsa siitä, että puhujan kielellinen ja sanaton viestintä ovat ristiriidassa keskenään. Hänen mukaan muiden käyttäytyminen ja tunneilmaisut tulevat näkyväksi kuurosokealle, kun hän saa niistä tietoa. Kosketusviesteissä voidaan välittää myös tunnetta, puheen äänen voimakkuutta ja sävyä. Lahtisen mukaan edellä mainittuja merkityksiä voidaan erottaa kosketuksesta painovoiman, liikkeen koon ja vauhdin avulla. (Lahtinen 2008, 119–122.) Kasvojen ilmeistä ja liikkeistä voi jakaa tietoa myös tunnekäden kautta (Lahtinen & Palmer 2014, 115).

6.5 Viittomakielisen opiskelijan tulkkien kokemus

Viittomakielisen kuurosokean opiskelijan tulkeilla, joita haastattelin ryhmäteemahaastatteluna, oli kokemusta opiskelutulkkauksesta kuurosokealle vain tästä yhdestä paikasta eli puoli vuotta. Osalla oli lisäksi vaihdellen kokemusta muutamista keikoista toisille kuurosokeille opiskelijoille. He olivat saaneet koulutusta kuvailuun Riitta Lahtisen koulutuksen verran suuntautumisopintojen yhteydessä. He pitivät koulutuksena aikana saamaansa koulutusta kuvailusta hyvänä eväänä ja pohjana. He pohtivat kuitenkin, että vasta käytännön tilanteissa oppii, kuinka kuvailu oikeasti toimii ja tulkkauksen, kuvailun ja opastuksen taidot alkaa kehittyä. He pohtivat myös, että kuvailun opettaminen on haastavaa, koska asiakkailla on niin vaihtelevat ja yksilölliset tarpeet.

Tulkit mainitsivat, että olisivat kaivanneet palaveria edellisten tulkkien kanssa, kun opiskelutulkkaus siirrettiin marraskuussa kesken kaiken firmalta toiselle. Edellisiltä tulkeilta he olisivat voineet saada yksilöllisesti sovittuja käytänteitä. Se olisi ollut tulkkien mukaan opiskelijankin edun mukaista, koska heillä ei ollut tämän opiskeluympäristön aihe ja sanastokaan hallussa. Vaikka tulkit olivat keskustelleet aiheesta edellisen firman tulkkien kanssa, kukaan ei kuitenkaan vaatinut sitä oikealta taholta. Alus-

sa tulkeille tuli nolojakin tilanteita opastuksessa, kun kuurosokea opiskelija tiesi tilat paremmin kuin tulkit.

”Kolme vastavalmistunutta ja yksi hieman kokeneempi hyppäsi liikkuvan junan kyytiin ilman perehdytystä. Monta uutta haastavaa asiaa...”

Tulkit kertoivat, että he kuvailivat aina kielellisesti eli viittomalla joko taktiilisti tai rajoituneeseen näkökenttään, jos joku tuli luokkaan. Joskus se tehtiin jälkitulkkauksena, jos esimerkiksi opettaja jatkoi puhumistaan. He pohtivatkin, että kehonimen antaminen opettajille ja opiskelukavereille ja niiden käyttäminen olisi yksi informaation tasarvoista saavuttamista tukeva keino. Riitta Lahtinen (2004) on kertonut Tuntosarvilehden artikkelissa käyttävänsä kosketukseen perustuvaa kehonimeä. Ihmisellä voi siis olla kolme erilaista tapaa ilmaista itsensä: puheella, viittomalla tai kosketuksella. Kehonimi tuotetaan kuurosokean keholle, muttei kuitenkaan olkapäälle, ettei se sekoitu huomion herättämiseen. (Lahtinen 2004b, 11.) Lahtisen (2008) mukaan kehonimi tunnistetaan painovoiman, kehonalueen, käsimuodon, liikkeen ja sen rytmin perusteella (Lahtinen 2008, 125).

Tulkit kertoivat, etteivät ole kuvailleet juurikaan keskustelukumppaneiden reaktioita, ilmeitä, eleitä eikä palautteita. Tulkit pohtivat, että varsinkin kahdenkeskeisissä keskusteluissa niitä olisi voinut enemmän kuvailla tunnekäteen, selkään, käsivarteen tai kämmenselälle piirtämällä. Niille olisi voitu sopia tulkkien mukaan myös uusia sosiaalisia pikaviestejä. Eräs tulkki kertoi, että hän on ollut epävarma, onko saanut välitettyä opettajan äänenpainoa ja ilmeitä.

”Minulla on ollut joskus sellainen tunne, ettei asiakkaamme ehkä ymmärtänyt oikein opettajan mielipidettä siitä, mitä opiskelija osaa, koska emme saaneet ehkä välitettyä tunnelmia ja ilmeitä sävyjä oikein tulkkauksessa juurikin koska kaikki ilmeet ja äänensävyt eivät välittyneet tulkkauksessa.”

Tulkkien mukaan taktiilisti on äärettömän vaikea välittää sävyjä. Tulkit pohtivatkin, että voisivat esimerkiksi viittoa tiukasti ja liittää siihen kuvailua. Myös kaventuneeseen näkökenttään on vaikea välittää ihmisten tunnetiloja kuten väsymystä, ahdistusta tai turhautuneisuutta. Tulkit kertoivat, etteivät ole saaneet kuurosokealta opiskelijalta palautetta, kuinka ovat siinä onnistuneet. Tulkit kertoivat huomaavansa, ettei viesti ole välittynyt oikein, jos opiskelija esimerkiksi vastaa kysymykseen väärällä ta-

valla. Sosiaalisista pikaviesteistä hymy, kävely, vessa ja tulkki ovat olleet käytössä. Sosiaalisia pikaviestejä käytetään tulkkien mukaan kuitenkin harvoin, riippuen siitä, ollaanko viittomassa taktiilisti opiskelijan vieressä vai kauas, kaventuneeseen näkökenttään.

”Selkään piirtämistä on tehty aivan minimaalisen vähän.”

Työharjoittelussa tulkit kertoivat kuitenkin käyttäneensä paljon hymy-haptiisia, koska siellä kaikki olivat niin hymyileväisiä. Harjoittelussa, kun kuurosokea opiskelija hieroi dementoituneita vanhuksia, jotka eivät puhuneet paljon, tulkit kertoivat kuvailleensa esimerkiksi, miltä hierottava asiakas näyttää. He kertoivat kuvailleensa kielellisesti kaventuneeseen näkökenttään. Tulkit pohtivat, että siinä tilanteessa kuvailun olisi voinut tehdä myös sosiaalisilla pikaviesteillä. Työharjoittelussa kuurosokea opiskelija pyysi itse kuvailua.

Myös konkreettisten harjoitusten, kuten hierontaharjoitusten tai kineesioteipin teippaamisen yhteydessä tulkit kertoivat kuvailleensa paljon. He kuvailivat kielellisesti viittoen kaventuneeseen näkökenttään sekä taktiilisti, jotta opiskelija voi katsoa samalla opettajan ohjeistusta tai toisen opiskelijan tekemää harjoitusta. Tulkit myös ohjasivat opiskelijan tunnustelemaan esimerkiksi jalkaa, kun opiskeltiin lihaksia ja niiden liikkeitä. Myös opettaja ohjasi oma-aloitteisesti kuurosokean opiskelijan käden toisen opiskelijan käden päälle näyttäessään jotain liikettä. Tulkit pohtivatkin, että sellaisia käytänteitä tulkki voi ehdottaa opettajalle, jos opettaja ei itse ehdota niitä.

Hierontatilanteissa tulkit kertoivat käyttäneensä myös kyllä- ja ei-palautteita. Ei-palautetta kylläkin vain, jos opettaja sanoo selkeästi: ”Nyt teet väärin.” Kyllä-palautetta tulkit kertoivat käyttäneensä herkemmin. Esimerkiksi, jos kukaan sanonut mitään, tulkit tekivät kyllä-palautteen, mikä tarkoitti: ”Joo jatka vaan.” Hierontaharjoituksissa tarvittiin sosiaaliset pikaviestit: ”Hiero voimakkaammin.” ja ” Hiero kevyemmin.”. Hieronnassa tarvitaan lämpöpakkauksia, pyyhkeitä ja muita välineitä. Niiden kuvailussa käytetään ohjaavaa kättä tai kielellistä kuvailua. Hierontatilanteessa opiskelija toimii kuitenkin mahdollisimman itsenäisesti ja tulkki on tilanteessa mahdollisimman huomaamaton ja neutraali. Myös liikuntatunneilla on käytetty ohjaava kättä

kun on kuvailtu esimerkiksi venytysharjoituksia. Kuurosokea opiskelija katsoi osan venytysliikkeistä myös alkuperäisestä mallista.

Tulkit kertoivat, että koulussa tehtiin remonttia ja käytävästi kuului jatkuvasti remontin ääniä, joihin muut reagoivat. Tulkit kertoivat kuvailleen remontin ääniä, mutta myös esimerkiksi piuhat, jotka on ollut remontin aikana näkyvillä ja oudoissa paikoissa. Myös, jos mitä tahansa esinettä siirretään uuteen paikkaan, on se tulkkien mielestä turvallisuuteenkin liittyen tärkeää kuvailla. Liikkuessa tulkit kertoivatkin kuvailevansa enemmän. Jos esimerkiksi käytävältä kuului lähestyvien askelten ääni, se kuvailtiin varsinkin, jos odotettiin tai etsittiin jotain henkilöä.

Tulkit kertoivat, että tutussa luokassa on helppo hahmottaa sosiaalinen tila, koska kaikilla on aina samat paikat. Tulkit kuvailevat luokassa, jos jollain on esimerkiksi tosi räikeät vaatteet tai joku muu outo vaatetus, puhelin soi, joku nauraa tai jonkun silmä on mustana. Oppitunneilla on myös näytetty videoita, joista ääni ei kuulu kunnolla. Opiskelijoiden esitelmät ovat usein suoraan paperista lukemista, jota on ihan mahdollista tulkata ja silloin on pyydetty puhumaan hitaammin. Niissäkin tilanteissa on kuvailtu esimerkiksi: ”Nyt hän lukee suoraan paperista ja vauhdilla.” tai ”Ääni videolla kuuluu huonosti ja tulkkaan sen, mitä kuulen ja ymmärrän.” Joskus se pitää tehdä jälkikuvailuna. Kuurosokealle opiskelijalle kuvaillaan, jos hieronnan asiakas puhuu ”small talkia”, ettei tarvitse koko ajan keskeyttää hieromista. Kuulevat asiakkaat eivät välttämättä ymmärrä, että jutustelu keskeyttää hieronnan. Kerran hierottava asiakas puhui koko ajan eikä tulkki ymmärtänyt, mikä sen pointti oli ja yritti kuitenkin tulkata kaventuneeseen näkökenttään. Silloin tulkki kuvaili: ”Hierottava kertoo jotain omaan elämäänsä liittyvää tajunnanvirtaa, josta jää varmaan sanoja pois ja puhe on epäselvää.” Tulkki jatkoi tulkkausta, mutta asiakas tiesi, millaista puhe on ja keskittyi hierontaan. Hän olisi voinut seurata tulkkausta halutessaan. Opiskelijalla on tulkkien mukaan tapana osoittaa katseella, onko hän kiinnostunut keskustelusta vai ei.

Ruokailutilanteissa kuurosokea opiskelija on voinut etukäteen pyytää, että mennään ikkunan viereen, mutta ruokalassa tulkki on huomannut, että luokkakaverit istuvatkin eri paikassa. Tulkki on kuvaillut, että luokkakaverit istuvat eri paikassa, joten asiakas voi valita, haluaako mennä heidän kanssa samaan pöytään. Tulkit kertoivat, että ruo-

kalassa on pakko tehdä valintoja, mitä kuvaillaan ja usein kysyttiin: ”Haluatko syödä rauhassa vai kuvailenko?”

Tulkit olivat pohtineet myös kuurosokeasta opiskelijasta itsestä lähtevien äänien kuvailua. Vaikka kuurosokeasta opiskelijasta itsestä lähtevät äänet eivät suoraan vaikuta hänen osallistumiseen, olen käsitellyt havaintojani, koska yhteisössä ihmisen toiminta vaikuttaa hänen osallistumiseen ja kuinka häneen suhtaudutaan. Kun kuuro saa tietoa auditiivisen tilan kuvailuna itsestä lähtevistä äänistä hän pystyy osallistumaan vaikuttamisen tasolla. Hän voi esimerkiksi itse pyytää ohjausta niiden hallintaan. Syntymästään asti kuuro ei välttämättä tiedosta itsestä lähteviä ääniä, jotka syntyvät esimerkiksi raskaan fyysisen suorituksen kuten hieronnan aikana. Itsestä lähteviä ääniä voidaan kuvailla asiakkaalle kulttuuritulkkauksena, johon voidaan sisällyttää kuulevien kulttuurissa sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvien normien kertominen.

Tulkit miettivät, että itsestä lähteviä ääniä ei olisi hyvä kuvailla ensimmäistä kertaa hieronnan asiakkaan tai opiskelukaverin ollessa paikalla. Sen voisi tehdä ensin jälkikuvailuna ja sen jälkeen sopia niille kehoviestit. Siinä pitäisi varmistaa, että opiskelija on varmasti ymmärtänyt oikein. Tulkit olivat miettineet itsestä lähtevien äänien seurauksia ja pohtineet, voiko syntymästään asti kuurosokea opiskelija vaikuttaa niihin vai ahdistaisiko niihin keskittyminen ja häiritsisi itse harjoitukseen keskittymistä. Toisaalta tulkit pohtivat, onko opettajan vastuulla puuttua niihin. Toisaalta, kun itsestä lähtevät äänet kuvaillaan kuurosokealle opiskelijalle, opettajalla ja kuurosokealla opiskelijalla olisi niistä yhteistä jaettua tietoa. Vaikka tilanne saattaa olla kiusallinen, tulkit pohtivat, etteivät jätä kielellisestä viestinnästäkään kiusallisia asioita tulkkaamatta. Tulkit miettivät myös, onko tulkki ainoa, joka ymmärtää, ettei syntymästään asti kuurot välttämättä tiedosta itsestä lähteviä ääniä. Asiantuntijana toimiminen on tosi tärkeää varsinkin opiskelutulkkauksissa, kun välitetään kuurojen ja kuulevien kulttuuria molempiin suuntiin ja ohjataan tulkin käyttöön.

Muiden opiskelijoiden jutustelun kuvaileminen on tulkkien mukaan usein haastavaa. Jos esimerkiksi tulkki ei ole kuullut juttua alusta asti tai se on niin korkealentoista, ettei tulkki ymmärrä vitsin tai hauskuuden pointtia. Opiskelija saattoi vain hämmentyä tilanteen kuvailusta tai ymmärtää pahimmassa tapauksessa aivan väärin. Jos joku

esimerkiksi nauraa, opiskelija kysyy selkeästi katseella kuvailua eli syytä naurulle. Tulkit pohtivat, että he voivat kertoa syyn, jos he tietävät sen. Joskus se voi tulkkien mukaan olla omaa tulkintaa: ”Mä luulen, että ne nauraa, koska...” Tulkit kertoivat, että koulussa on monenlaisia persoonia ja huumoria, joista opiskelija itse kertoi alussa tulkeille. Tulkit pohtivat, että kuvailu on vaikeaa myös, koska tulkit eivät voi aina tietää, minkä verran kuurosokea opiskelija näkee. Tulkki saattaa vahingossa olettaa-kin, että hän näkee enemmän kuin todellisuudessa näkeekään, kun opiskelija esimerkiksi huomioi tulkin uudet korvakorut. Tulkki voi luulla, ettei tarvitse kuvailua, vaikka hän näkeekin vain yksityiskohtia. Tulkit kertoivat kuvailevansa joskus rupakan lomassa, jos eivät ole varmoja, onko kuvailu tarpeen.

Tulkit kertoivat olleensa joskus epävarmoja, ymmärtääkö tai näkeekö opiskelija tulkkausta, kun on viitottu kaventuneeseen näkökenttään. Tulkit kertoivat myös, että opiskelijan näön tilanne vaihtelee. Heidän täytyy seurata sitä ja varmistaa, että hän pystyy seuraamaan tulkkausta ja viesti välittyy. Esimerkiksi, jos opiskelijan katse harhailee, tulkit tietää muuttaa viittomisen tilaa. Kun tulkataan tiukkaa luentoa ja opiskelijan pitää ottaa vastaan kielellistä tulkkausta, keskitytään kielellisen informaation välittämiseen ja kuvailua tehdään vähemmän. Luentojen aiheet ovat usein hyvin haastavia ja ne sisältävät paljon esimerkiksi vuosilukuja. Sosiaalisemmissä tilanteissa ja konkreettisten harjoitusten tekemisen yhteydessä, missä ihmiset toimii enemmän, kuvaillaan enemmän.

Tulkit kokivat, että he tarvitsevat tukea paritulkilta kielelliseen tulkkaukseen. Viittomakielisen kuurosokean opiskelijan rajoittuneen näkökentän takia myös tulkkausvuoron vaihtaminen olisi haasteellista, jos toinen tulkeista istuisi opiskelijan takana kuvailemassa selkään piirtämällä. Osallistumismahdollisuutta lisätäkseen tulkit ja opiskelija ovat sopineet käytänteistä, milloin on järkevää tulkata ja kuvailla kaventuneeseen näkökenttään ja milloin taktiilisti. Jos esimerkiksi katsotaan video tai muuta havaintomateriaalia tai sammutetaan valot, tulkataan taktiilisti, jotta kuurosokea opiskelija voi seurata samaan aikaan kielellistä tulkkausta ja havaintomateriaalia. Tulkit kertoivat, että opiskelija on myös tutkinut havaintomateriaalia kosketellen ja samaan aikaan on tulkattu taktiilisti.

Tulkit kertoivat osan opettajista ja opiskelukavereista ymmärtäneen, että tulkkauksen takia kuurosokean vastausta pitää hetki odottaa. Kun opettaja puhuu jotakin ja lähestyy samaan aikaan kuurosokeaa opiskelijaa, tulkit tulkkaavat opettajan puhetta ja kuvailevat kielellisesti opettajan lähestymisen. Voi olla, että kuurosokea opiskelija ei ole vielä saanut tarvitsemaansa tietoa siitä, että opettaja on tuomassa hänelle jotakin, kun opettaja jo odottaa hänen tarttuvan siihen. Tulkit mieltivät, että niissä tilanteissa tulkkien pitää sanoa, että tulkkaukseen ja kuvailuun tarvitaan aikaa ja että opettaja voi myös itse ottaa fyysisen kontaktin kuurosokeaan opiskelijaan ojentaessaan hänelle jotakin.

”Sanoinkin opettajalle, että asiakasta voi lähestyä kämmenselällä käsi-varteen. Sillä tavalla saisi paremmin kontaktia. Muttei se mennyt aina käytäntöön.”

Tulkit kertoivat, että se, miten opettajat ja opiskelukaverit osasivat ottaa huomioon kuurosokean ja tulkkauksen vaihteli paljon. Tutut opettajat osasivat antaa tulkkaukselle ja kuvailulle aikaa sekä ottaa kontaktia fyysisesti. Jos tulkit ovat kuvailleet tai toistaneet jotain asiaa opiskelijalle, tulkit ovat toimineet niin, että tukivuorossa oleva tulkki pyytää opettajalta lisää aikaa kuvailulle tai tulkkaukselle. Myös, jos opettaja näyttää jotain havaintomateriaalia ja alkaa samaan aikaan puhumaan, tulkki pyytää opettajaa odottamaan hetken, koska kuurosokea opiskelija ei vielä seuraa tulkkausta. Kun opettajat ovat käyttäneet havaintomateriaalia, he ovat tulkkien mukaan useimmiten ymmärtäneet kuvailun tai taktiiliviittomisen haasteet ja ottaneet sen huomioon.

Tulkkien mielestä opiskelutulkkaus kuurosokealle on sujunut hyvin, mutta opiskelijan kanssa olisi voinut keskustella useammin hänen omista toiveistaan ja tarpeistaan. Tulkkien kokemuksen mukaan kuurosokea opiskelija on voinut osallistua tasa-arvoisesti ja saanut siihen tarvittavaa kuvailua, mutta joskus tulkeilla on ollut epäonnistunut olo tulkkauksen jälkeen ja tulkeista on tuntunut, ettei kuurosokea ei ole voinut osallistua, koska ei ole ymmärtänyt kielellisen viestintää. Opetustilanteissa tulkit ovat kokeneet, että opiskelija on voinut osallistua tasa-arvoisesti. Sosiaalisissa tilanteissa osallistuminen riippuu tulkkien mukaan myös siitä, ollaanko ylipäätään samalla aaltopituudella. Sosiaalisissa tilanteissa tarvitaan tulkkien kertoman mukaan sekä kielellistä tulkkausta että kuvailua. Tulkit kertoivat, että kuvailevat useimmiten kielellisesti tulkkauksen lomassa ja kuvailua ja kielellistä tulkkausta on välillä vaikea erottaa

toisistaan. Tauoilla tulkit kertoivat rupalalleensa opiskelijan kanssa esimerkiksi lätkämatsista. Tulkit pohtivatkin: ”Jos asiakas olisi hiljaisempi, tulisiko itse kuvailtua enemmän?” Toisaalta tulkkien mukaan opiskelija on hyvin harvoin kieltäytynyt tulkkauksesta tai kuvailusta.

Tulkit pitävät viittomakielistä kuurosokeaa opiskelijaa taitavana tulkinkäyttäjänä, jolta tulkitkin oppivat uutta. Tulkit kertoivat, että heillä saattaa olla jatkuvasti joku kuvailuun ja opiskelijan tarpeisiin liittyvä kysymys mielessä, mutta aina he eivät kuitenkaan ehdi siinä tilanteessa kysyä. Tulkkien mielestä tulkinkäytön koulutus kaikille osapuolille olisi hyvin tärkeää. Esimerkiksi, kun opettaja ojentaa kuurosokealle opiskelijalle paperia, hän ymmärtäisi ottaa kontaktin kuurosokeaan opiskelijaan eikä jättäisi sitä paperia siihen viiden sentin päähän heilumaan. Tulkit kertoivat pitäneensä vain yhden palaverin opiskelijan kanssa, kun he aloittivat opiskelutulkkauksen kuurosokealle opiskelijalle. Sen sijaan tulkkiparien kanssa he ovat käyneet jatkuvasti palautekeskusteluita ja asioita onkin helpompi käsitellä heti tilanteessa.

6.6 Viittomakielisen opiskelijan kokemus

Viittomakielinen kuurosokea opiskelija kertoi, että ihan opintojen alussa tulkit olivat piirtäneet hänen selkään esimerkiksi, jos henkilöt kävelivät paikasta toiseen tai joku oli tullut huoneeseen. Hän kertoi, että hänelle on kuvailtu selkään piirtämällä hyvin vähän. Koulurakennusta on kuvailtu kielellisesti viittoen joko taktiilisti tai kaventuneeseen näkökenttään viittoen. Hän kertoi sijoittuvansa luokkaan siten, että tulkit istuvat opettajan vieressä ja hän muiden opiskelijoiden kanssa kauempana. Tulkit kuvailevat luokan tapahtumia kielellisesti, jos esimerkiksi joku nukahtaa, räplää kännykkä, kirjoittaa tietokoneella tai tekee jotain muuta. Jos opettajalla on havaintomateriaalia tai katsotaan videota, kuurosokea opiskelija pyytää, että tulkataan taktiilisti, jotta hän voi katsoa samalla videota tai havaintomateriaalia. Tulkit kuvailevat opiskelijan mukaan silloin tällöin muita opiskelijoita ja opettajia. Opiskelija toivoi kuvailua muista paikallaolijoista, esimerkiksi silmälaseista ja vaatetuksesta, ilmeistä, eleistä ja reaktioista.

Viittomakielisen kuurosokean opiskelijan mielestä kaikki osallistuvat koulussa tasa-arvoisesti tai sitä ainakin tavoitellaan. Hänen mielestään koulussa opettajan puhe on tärkeää ja hänellä on paritulkkaus luennoilla. Vaikka kuvailua ei ole tehty paljon keholle piirtämällä, tulkit ovat kuvailleet kielellisen kuvailun lisäksi ohjaavan käden avulla havaintomateriaalia osoittamalla tai liikkeellä siten, että tulkit vievät opiskelijan etusormen tutkittavaan kohteeseen ja hän on voinut tunnustelemalla saada tietoa kohteesta. Tulkit ovat myös osoittaneet omalta tai opiskelijan keholta esimerkiksi lihasten paikkoja.

”Keskusteluissa esimerkiksi opiskelukaverin kanssa katson tulkkia enkä näe keskustelukumppanin eleitä, ilmeitä, reaktioita ja palautteita. Silloin tällöin vilkaisen myös keskustelukumppaniani havainnoidakseni hänen käyttäytymistään. Toinen tulkki voi myös kuvailla minulle selkään piirtämällä keskustelukumppanin nonverbaalista viestintää ja reaktioita esimerkiksi onko hän onnellinen, surullinen, vihainen vai itkuinen. Kuvailun avulla saan tietoa niistä. Olen käyttänyt haptiiseja; hymy, suruhymy, itku, kyllä, ei, jne. Mielestäni kuvailu on tärkeää ja parempi tapa saada tietoa keskustelukumppanin käyttäytymisestä ilmeistä ja muusta verrattuna siihen, että itse vilkuilen tulkkia ja keskustelukumppani edestakaisin.”

Viittomakielinen kuurosokea opiskelijalta sanoi haluavansa myös audiitiivisen ympäristön kuvailua, esimerkiksi musiikista tai hälytysajoneuvoista. Opiskelija kertoi, että tulkkaukseen valmistautumisen ja tulkkauksen aikaisen yhteistyön avulla voidaan antaa enemmän aikaa kuvailulle. Hän kertoi esimerkiksi lähettäneensä tulkeille valmistautumista varten materiaalia omista esitelmistään. Opiskelija on ollut tyytyväinen siihen, että samat neljä tulkkia on tehnyt opiskelutulkkausta. Opiskelijan mukaan hänen ja tulkkien välinen vuorovaikutus on toiminut niin, että molemmat varmistavat toisiltaan, että ovat ymmärtäneet toisiaan.

7 POHDINTA

Haastatteluissa monet saamani vastaukset herättivät paljon pohdintaa. Keskustelimme työelämäohjaajani Riitta Lahtisen kanssa esimerkiksi, voisiko kuurosokean opiskelijan ”puheliaisuus” liittyä myös tilanteen hallintaan.

”Jos asiakas olisi hiljaisempi, tulisiko itse kuvailtua enemmän?”

Kuurosokea voi kokea kontrolloivansa ja hallitsevansa tilanteita paremmin osallistumalla ja olemalla ”puhelias”. Joissain tilanteissa opiskelija saattaa haluta keskittyä enemmän opiskeluun ja toisessa hetkessä enemmän sosiaaliseen elämään. Toisaalta pohdin, että, jos kuurosokea opiskelija on tyytyväinen saamaansa kuvailuun ja tilanteet sujuu hyvin, onko tulkin mielekästä muuttaa toimintatapoja ja ehdottaa uusia Toisaalta tulkkien tehtävä on tarjota vaihtoehtoja ja erilaisia toimintatapoja, joista kuurosokea valitsee itselleen toimivat kuvailumenetelmät ja -tilanteet. Kuvailun avulla kuurosokean opiskelijan osallistumismahdollisuudet lisääntyvät. Hän voi sen avulla entistä enemmän vaikuttaa ja olla tasa-arvoinen osallistuja sekä vuorovaikutustilanteissa, luennoilla että erilaisissa toiminnoissa. Hän voi valita eri tilanteissa, millaisen osallistujan roolin haluaa.

Kuvailussa on kuitenkin otettava huomioon myös kuurosokeiden yksilölliset valmiudet ottaa vastaan kuvailua. Jo pelkästään kaksoisaistivamman asettamat haasteet kommunikoinnille ovat usein suuret. Viestin vastaanottaminen rajoittuneeseen näkökenttään, jäljellä olevan kuulon avulla tai tuntoaistin kautta on hyvin raskasta. Vaihtoehtoisten menetelmien avulla sitä voidaan keventää, mutta toimivat käytänteet ovat hyvin yksilöllisiä ja vaihtelevat myös riippuen tilanteesta. Käytänteitä tulee myös koko ajan olla valmis muuttamaan, koska kuurosokeus on etenevä vamma, jonka muutosten myötä myös asiakkaan kommunikaatiossa tapahtuu muutoksia.

Tutkimukseeni valikoitui kaksi eri tavalla kommunikoivaa kuurosokea opiskelijaa. Yhtenä tutkimustuloksena havaitsin, että toiselle opiskelijalle kuvailtiin monin eri menetelmin ja jatkuvasti, mutta toiselle kuvailtiin lähinnä kielellisesti kielellisen viestinnän tulkkauksen lomassa. Pohdin, että mitä enemmän kuurosokea opiskelija voi käyttää jäljellä olevaa näköä ja kuuloa tiedon vastaanottamisessa, sitä enemmän hänellä on valmiuksia vastaanottaa kuvailua monin eri menetelmin yhtäaikaisesti. Viittomakielen vastaanottaminen taktiilisti on niin raskasta, että kuvailun vastaanottaminen selkään piirtämällä esimerkiksi luennolla voi olla liian työlästä. Sen sijaan vuorovaikutustilanteissa se voisi helpottaa viestinnän vastaanottamista, kun kuurosokea saa tietoa kahden eri menetelmän kautta esimerkiksi puhujan nonverbaalisesta viestinnästä. Tänä keväänä aiheesta onkin tehty tutkimusta, kun Tomas Uusimäki (2015) tutkii viit-

tomakielisessä opinnäytetyössään viittomakieleen kuuluvien ei-manuaalisten elementtien välittämistä kuurosokealle taktiilisti. Myös Anna Äärelä (2015) on tutkinut opinnäytetyössään ilmeiden välittämistä kuurosokealle haptiisein eli tuntoaistin kautta.

Sen lisäksi, että tulkin on ymmärrettävä kuvailun tuomat mahdollisuudet, heidän on ymmärrettävä ja hallittava hyvin käytettävät kuvailumenetelmät. Esimerkiksi sosiaalishaptinen kommunikaatio ja laajempi kuvailun koulutus ei kuulu viittomakielen tulkin koulutusohjelmaan. Mielestäni kuurosokean opiskelijan tulkeilla pitäisi olla sosiaalishaptisen kommunikaation osaamista ja sitä pitäisi käyttää. Kaikkea ei voi jättää kuurosokean opiskelijan itse vaadittavaksi vaan opiskelutulkkauspalvelua tarjoavalla tulkilla tulisi olla valmius ehdottaa vaihtoehtoisia mahdollisuuksia kuvailulle. Suomen Kuurosokeat ry:n kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen tarjoaakin kolmen opintopisteen koulutusta Keskuspuiston ammattiopistossa sosiaalishaptisesta kommunikaatiosta sekä kuvailusta. Kyseiset kurssimuotoiset koulutukset olisivatkin mielestäni hyvä perusta opintojaan aloittavalle kuurosokealle opiskelijalle sekä hänen tulkeilleen.

Tutkimukseni tavoitteet toteutuivat osittain. Sain tietoa opiskelun yhteydessä toteutuvista kuvailutilanteista sekä -menetelmistä, mutta en löytänyt uusia menetelmiä. Kappaleissa kolme ja neljä olen poiminut tietoperustasta asioita osallisuudesta, kuurosokeudesta ja kuvailusta, jotka kuurosokean opiskelijan opettajien ja opiskelijoiden on hyvä tietää, voidakseen ottaa kuurosokean yksilölliset ja tulkkauksen tarpeet huomioon. Toivottavasti olen onnistunut nostamaan kissan pöydälle ja saan kuurosokeiden parissa työskentelevät tulkit, opettajat ja muut työntekijät sekä itse kuurosokeat pohtimaan kuvailun mahdollisuuksia sekä kehittämään eri tilanteisiin sopivia yksilöllisiä menetelmiä. Tutkimuksessa nousi esiin asioita, jotka huomioimalla opettajat ja opiskelukaverit voivat lisätä kuurosokean opiskelijan osallisuudentunnetta. Tavoitteeni, että kuurosokeat opiskelijat tiedostavat kuvailun mahdollisuudet sekä osallisuuden tasot toteutui, koska mielestäni opinnäytetyöni tai vain huoneentauluni lukemalla kuurosokeat opiskelijat, tulkit, opettajat ja opiskelukaverit saavat tietoa kuvailutilanteista ja -menetelmistä sekä ymmärtävät ja tiedostavat kuvailun merkityksen osallisuudentunteen kokemisen näkökulmasta. Mielestäni viittomakielisen opiskelijan maininta siitä, että hän olisi halunnut vaikuttaa ja sanoa opettajalle, opiskelukaverin

vaikeasta tilanteesta, oli merkittävä. Hänen mukaansa se olisi ollut mahdollista, jos opettaja olisi antanut enemmän aikaa kuvailulle ja kommunikaatiolle. Kuurosokeiden opiskelijoiden osallisuudentunteen tukemisessa olisi oltava tavoitteena, että he voivat osallistua myös vaikuttamisen tasolla.

Henkilökohtaisten tavoitteiden toteutumiseen olen hyvin tyytyväinen. Sain tutustua kahdella eri tavalla kommunikoivaan kuurosokeaan opiskelijaan, voitin heidän luottamuksensa ja tein itseäni tunnetuksi kuurosokeiden yhteisössä. Opin valtavasti sekä kuurosokeilta opiskelijoilta että heidän tulkeiltaan opinnäytetyön yhteydessä. Sain harjoitella kommunikointia eri tavoin kaventuneisiin näkökenttiin sekä kuvailua ja opastusta. Pääsin myös kommunikoimaan kaventuneeseen näkökenttään sekä viitotulla puheella että viittomakielellä. Sain harjoitella myös kommunikointia taktiililla viittomakielellä. Opinnäytetyöni tekemisen kautta opin valtavasti kuvailusta sekä teoriaa että käytäntöä. Kuurosokeille tulkkaukseen liittyvä osaamiseni syveni opinnäytetyön tekemisen myötä.

7.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli: Millaisia ovat toimivat kuvailukäytänteet kuurosokealle opiskelutulkkauksen yhteydessä osallistumisen näkökulmasta? Tutkimukseni mukaan kuurosokean opiskelijan osallistumista edistäviä kuvailumenetelmiä on kielellinen kuvailu, keholle piirtäminen, ohjaavan käden käyttö, liikkeellä ja peilaamalla kuvailu, kellotaulun avulla tai tunnustelemalla kuvailu.

Kuvailun avulla voidaan myös tukea esimerkiksi haju- ja makuaistein tai jäljellä olevan näön ja kuulon kautta saatua tietoa. Kielellistä kuvailua voidaan tehdä puheella tai kirjoittamalla. Myös viitotulla puheella ja viittomakielellä voidaan tehdä kielellistä kuvailua taktiilisti, kaventuneeseen näkökenttään tai vapaaseen tilaan. Keholle piirtämällä voidaan antaa suuntia, muotoja sekä tietoa ihmisten liikkumisesta. Myös keholle tehtävät sosiaaliset pikaviestin ja haptiisit ovat hyviä kuvailumenetelmiä. Haptiiseja on sekä vakiintuneita että toiminnasta lähteviä. Niitä voidaan myös sopia yksilöllisesti ja eri tilanteisiin sopivia.

Toisessa tutkimuskysymyksessä haettiin tilanteita, joissa kuvailua tarvitaan kuurosokean opiskelussa, jotta tasavertainen osallistuminen mahdollistuisi. Olen jakanut tutkimustulokseni kuvailutilanteista ympäristössä tapahtuviin muutoksiin sekä visuaalisen, auditiivisen ja sosiaalisen ympäristön liittyvän informaation kuvailuun. Visuaalisia kuvailutilanteita vuorovaikutustilanteissa olivat ilmeet, eleet, reaktiot ja palautteet sekä ihmisten käyttäytyminen, olemus, ulkonäkö ja pukeutuminen. Tulkit kuvailivat myös tietokoneen ruudun tai taulun näkymää, käytännön harjoituksissa sekä liikuntatunneilla liikkeitä ja venytyksiä sekä havaintomateriaalia sekä käsitöitä.

Auditiivisesta ympäristöstä tulkit kuvailivat sanatonta viestintää sekä muiden opiskelijoiden esitelmien tyyliä ja puhetapaa sekä esimerkiksi videoiden äänenlaatua. Myös kuurosokeasta opiskelijasta itsestä lähtevien äänten kuvailu on auditiivisen ympäristön kuvailua. Itsestä lähteviä ääniä syntyy raskaan fyysisen suorituksen aikana.

Sosiaalisen informaation jakaminen on kuurosokean osallisuutta edistävä kuvailutilanne. Tulkit kuvailivat opiskelukavereiden puhetta, supattelua, naurua, hauskuudenaiheita, kännykän räpläämisen ja nuokkumisen. Oppitunneilla tulkit kuvailivat myös muiden opiskelijoiden viittaukset sekä pään pudistukset ja nyökkäykset. Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa tulkit kuvailivat ihmisten sijoittumisen, liikkumisen ja käyttäytymisen.

Ympäristön muutoksia tulkit kuvailivat esimerkiksi kovat äänet ja tapahtumat, mihin muut reagoivat. Myös tunnelman, tapahtumien, keskusteluiden, keskustelukumppanien ja ihmisten sijoittumisen kuvailu tukee kuurosokean opiskelijan osallisuutta. Lisäksi tulkit kuvailivat ympäristöstä lähestyvien askelten äänen, etenkin, jos etsitään tai odotetaan jotakin. Kuurosokealle ojennettavan kohteen suunta tai paikka kuvailtiin ohjaavalla kädellä. Ylipäätään muutoksen tilassa ja ympäristössä on kuvailutilanteita, joista tiedon saaminen tukee kuurosokean osallisuutta. Olen laatinut kuurosokean opiskelijan osallisuuden näkökulmasta merkittävistä kuvailumenetelmistä ja -tilanteista huoneentaulut (Liitteet 5 & 6).

Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla haettiin vastausta siihen, millä tavalla kuurosokean opiskelijan opettajat ja opiskelukaverit voivat ottaa kuvailun huomioon. Tut-

kimukseni mukaan kuurosokean opiskelijan opettajat ja opiskelukaverit voivat huomioida hänet ymmärtämällä kuurosokeuden erityispiirteitä. Kannattaa siis ottaa selvää ja kysyä kuurosokeudesta ja opiskelutulkkauksesta. Tulkkauksen viiveen takia kuurosokealle opiskelijalle pitää antaa hetki enemmän aikaa vastata tai kommentoida. Kuurosokeaan opiskelijaan voi ottaa rohkeasti fyysisen kontaktin käsivarteen tai kämmeniin esimerkiksi, kun saavut paikalle tai olet ojentamassa hänelle jotakin. Kämmenselällä kuurosokean käden voi ohjata haluttuun kohteeseen.

Kuurosokeaa opiskelijaa kannattaa lähestyä edestäpäin ja sijoittumiseen kannattaa kiinnittää huomiota. Valaistuksella voi olla suuri merkitys, kuinka kuurosokea opiskelija näkee. Pitää varmistaa, ettei ole valon edessä ja, ettei kasvoihin osu heijastuksia. Kun kuurosokean opiskelija näkee kaventuneessa näkökentässä, myös oikealla etäisyydellä on suuri merkitys.

Kuvailun avulla kuurosokea saa ympäristöstä tietoa, mikä on kuuleville ja näkeville itsestäänselvyys, kun he tekevät havaintoja kuulon ja näön avulla. Keskustellessa kuurosokean opiskelijan kanssa, pitää varmistaa viestin välittyminen, kysyä tarvittaessa sekä selvittää mahdolliset väärinkäsitykset. Lisäksi on muistettava, että ryhmässä puhutaan vuorotellen. Tein kuurosokean opiskelijan ja kuvailun huomioimisesta huoneentaulun (Liite 7), johon poimin tutkimuksessani esiin nousseita käytänteitä ja tilanteita, joissa opettajat ja opiskelukaverit voivat huomioida kuurosokean ja opiskelutulkkaukseen kuuluvan kuvailun.

7.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusta tehdessä on sen aiheen valinnasta lähtien otettava huomioon tutkimusetiikka sekä noudatettava hyviä tieteellisiä käytänteitä ja periaatteita, joita ovat muun muassa kiinnostus, tunnollisuus, rehellisyys, vaaran eliminoiminen, ihmisarvon kunnioitus, sosiaalinen vastuullisuus sekä kollegiaalinen arvostus. (Vilka 2005, 29) Olen valinnut ajankohtaisen, työelämälähtöisen ja tarpeellisen aiheen oman kiinnostukseni pohjalta. Olen myös tutustunut laajasti aiempiin tutkimuksiin. Ennen haastatteluiden aloittamista kerroin tutkimukseen osallistuville tutkimukseni tavoitteet sekä, mihin tie-

toja kerätään, miten niitä analysoidaan ja, missä tulokset julkaistaan. He kaikki osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti sekä allekirjoittivat suostumuksen.

Koska tutkimukseni on tapaustutkimus, kuurosokeiden ja tulkkien yhteisöt ovat pieniä ja tiedot ovat osittain yksityiskohtaisia, saattaa ainakin tutkittavien lähipiiri tunnistaa opinnäytetyön informantteja. Siksi lähetin tutkimukseeni osallistuville opiskelijoille sekä tulkeille havainnointien ja haastatteluiden aineistot ensin luettavaksi ja tarkistettavaksi. Pyysin heiltä vielä tämän jälkeen lupaa käsitellä aineistoa opinnäytetyössäni. Tällä tavalla toimimalla varmistin, että toimin luotettavalla ja kaikkien yksityisyyttä kunnioittavalla tavalla. Havainnointien ja haastatteluiden analysoimisessa olen tehnyt tarkkaa, rehellistä ja perusteltua analysointia. Koska anonymiteetin säilyminen ei ollut varmaa, en ole tuonut opinnäytetyöhöni kaikkia tutkimuksessa esiin tulleita asioita. Olin hyvin tyytyväinen, kun ryhmäteemahaastatteluna toteuttamani lähes kahden tunnin kestävä keskustelu toimi myös hyvänä ja tarpeellisena keskustelutilaisuutena tulkeille.

”Minä oikein odotin tätä haastattelua, että päästään keskustelemaan yhdessä. Kiva, kun järjestit meille tiimipalaverin.”

Käsittelin vastauksia myös mahdollisimman yleisellä tasolla ja henkilökohtaisimpia asioita, jotka liittyvät opiskelijoiden, opettajien tai tulkkien yksityisyyteen, analysoin korostaen yleisesti menetelmiä ja tilanteita. Olen kunnioittanut tutkimuksessani kaikkien yksityisyyttä, arvostanut kollegoita sekä käsitellyt haastatteluiden ja havainnointien materiaalia luotettavasti niin, että ne eivät joudu ulkopuolisen tietoon.

Tutkimustulokseni ovat hyödyllisiä, mutta ne on saatu kahden opiskelijan kokemuksen kautta eivätkä siis näin ollen ole yleistettävissä. Tutkimuksen avulla ei myöskään saatu uutta tietoa kuvailumenetelmistä. Havainnoinnin haasteena oli, etten ole kouluttautunut kuvailutulkiksi. Olen suorittanut viittomakielen tulkin koulutuksen kuuluvan opinto-kokonaisuuden kuurosokealle kuvailusta. Kuvailutulkkaus vaatii tulkilta verbaalista lahjakkuutta, kykyä tiivistää ja löytää viestin olennainen sisältö sekä tilanteeseen sopiva ilmaus (Lahtinen 2004, 110; Hirvonen 2009, 4). Pohdinkin tutkimukseni alussa, onko minulla riittävästi taitoa havainnoida kuvailua. Otin kuvailun tietoperustaa haltuun kirjallisuuden avulla ennen havainnointien ja haastatteluiden tekemistä. Havainnointien luotettavuuden lisäämiseksi ja väärinymmärrysten välttämiseksi lähe-

tin havaintoni ennen niiden analysointia kyseisessä tilanteessa olleille tulkeille tarkistettaviksi. Kaikissa havainnointitilanteissa oli kaksi ammattitulkia paikalla.

7.3 Tutkimuksen jalkauttaminen ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimuksen jalkauttaminen tapahtuu Tuntosarvi-lehteen tekemäni artikkelin avulla. Tuntosarvi-lehti on Suomen Kuurosokeat ry:n järjestölehti, joka ilmestyy 12 kertaa vuodessa. Lehti julkaistaan suomenkielisen lehden lisäksi isokirjoituksella, pisteillä, Daisy-äänitteenä, viittomakielisenä videona, elektronisena Luetus-ohjelmassa sekä pdf-muodossa yhdistyksen kotisivuilla. (Suomen Kuurosokeat ry 2015.) Artikkelin tarkoitus saattaa nähtäville myös Suomen Kuurosokeat ry:n kotisivuille. Viittomakielentulkkiopiskelijat sekä valmiit tulkit löytävät tutkimukseni Theseuksen verkkokirjastosta. Lisäksi olen työelämäohjaajani, Riitta Lahtisen pyynnöstä koonnut opiskeluun liittyvistä kuvailutilanteista ja -menetelmistä sekä kuurosokean opiskelijan huomioimisesta huoneentaulut. (Liitteet 5,6 ja 7) Kuurosokean opiskelijan huomioimisesta tekemääni huoneentaulua tehdessäni käytin hyväkseni myös Suomen Kuurosokeat ry:n työryhmän kokoamaa ”Kun kohtaat kuurosokean työntekijän” -huoneentaulua (Suomen Kuurosokeat ry, 2015f).

Tutkimukseni alkuperäinen tavoite löytää uusia kuvailumenetelmiä, jotka ovat niin sanottuna hiljaisena tietona tulkeilla ja kuurosokeilla opiskelijoilla, oli haastavaa valitun tutkimusmenetelmän avulla eikä toteutunut. Mielestäni kuvailutilanteet ja -menetelmät opiskeluiden yhteydessä olisi kuitenkin hyvä kartoittaa laajemmin. Se onnistuisi paremmin kyselyn avulla, jolloin saataisiin laajempi tutkittavien joukko. Kysely kannattaisi tehdä sekä tulkeille että kuurosokeille opiskelijoille.

Olen myös pohtinut kuurosokean opiskelijan valmiuksia ottaa vastaan kuvailua eri menetelmin. Kuvailussa on otettava huomioon kuurosokeiden yksilölliset valmiudet ottaa vastaan kuvailua. Jo pelkästään kaksoisaistivamman asettamat haasteet kommunikoinnille ovat usein suuret. Viestin vastaanottaminen rajoittuneeseen näkökenttään, jäljellä olevan kuulon avulla tai tuntoaistin kautta on hyvin raskasta. Vaihtoehtoisten menetelmien avulla sitä voidaan keventää, mutta toimivat käytänteet ovat

hyvin yksilöllisiä ja vaihtelevat riippuen tilanteesta sekä voivat jatkuvasti muuttua esimerkiksi kuurosokean opiskelijan kuulon ja näön tilanteen muuttuessa. Toinen hyvä jatkotutkimusaihe olisikin tutkia, minkä verran kuurosokea opiskelija voi ottaa vastaan kuvailua ja kielellistä viestintää eri menetelmin samanaikaisesti ja mitkä asiat siihen vaikuttavat.

Tutkimusta tehdessäni kiinnostuin kuurosokean osallisuuden edistämisestä. Tutkimukseni perusteella kuurosokean osallisuutta voitiin hyvin tukea kuvailemalla, mutta osallisuus on hyvin laaja aihe. Osallisuudentunteen kokeminen edellyttääkin saavutettavuuden, esteettömyyden ja toimivan vuorovaikutuksen lisäksi Gretcshelin (2002), Nivalan (2007) ja Kiilakosken (2007) mukaan myös, että kuurosokea ymmärtää oman merkityksellisyyden ja arvokkuuden. Myös vastuun saaminen ja valtauttaminen ovat edellytyksiä, joihin kuurosokea voi itse vaikuttaa. Kuurosokean opiskelijan kommentti, että hän olisi halunnut tukea opiskelukaveriaan, kertoo siitä, että hän halusi ottaa vastuuta opiskeluyhteisön hyvinvoinnista. Tällä kertaa se jäi kuitenkin tekemättä, koska hän ei ehtinyt puuttua tilanteeseen kuvailun ja tulkkauksen viiveen takia. Kun kuurosokea opiskelija saa tietoa muiden ihmisten käyttäytymisestä, esimerkiksi myöhästelystä, nuokkumisesta, aktiivisuudesta tai iloisuudesta, hän voi peilata niihin omaa käyttäytymistään. Sitäkin kautta hän voi lisätä oman merkityksellisyyden ja arvokkuuden tiedostamista.

Lukiessani Hoikkalan (2013) tutkimusta kuurosokeiden peruskouluopetuksen käytännöistä, pohdin, että kuvailun vastaanottamisen koulutus tuleekin alkaa jo peruskoulussa tavoitteena kuurosokea oppilas, joka tiedostaa oman merkityksellisyyden ja arvokkuuden sekä monimenetelmäisen kuvailun tuomat mahdollisuudet osallisuudentunteen kokemiseksi. Sen lisäksi, että sain tukea opinnäytetyöni jokaisessa vaiheessa ohjaajaltani Outi Mäkelältä, olen saanut tukea myös työelämäohjaajaltani Suomen Kuurosokeat ry:n kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtiselta. Olisikin mielenkiintoista olla myöhemmin mukana esimerkiksi Suomen Kuurosokeat ry:n kehittämissä, jonka tavoitteena olisi kuurosokean osallisuuden edistäminen ja näkökulmana esimerkiksi kuurosokean omat, yksilölliset edellytykset ja valmiudet.

LÄHTEET

- Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylän yliopiston väitöskirja. Viitattu 21.4.2015. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13503/9513912868.pdf?sequence=1>
- Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) 2007. Lasten ja nuorten kunta., Nuorisotutkimusseuran julkaisu 77. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Gretschel Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) 2012. Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 201.luvun alussa. Nuorisotutkimusseuran julkaisu 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Engblom, Jaana & Joenperä, Rimma & Lahtinen, Riitta 2013. Laskettelussa käytettäviä sosiaalisia pikaviestejä. Suomen Kuurosokeat ry. Viitattu 2.2.2014 http://www.kuurosokeat.fi/tiedosto/laskettelussa_kaytettavia_sosiaalisia_pikaviesteja.pdf?sivu_17
- Engblom, Jaana & Joenperä, Rimma 2013. Hiihtokeskukseen orientoituminen kuvailun avulla. Teoksessa: Engblom, Jaana & Joenperä, Rimma & Lahtinen, Riitta 2013. Laskettelussa käytettäviä sosiaalisia pikaviestejä. Suomen kuurosokeat ry. Viitattu 21.4.2014 http://www.kuurosokeat.fi/tiedosto/laskettelussa_kaytettavia_sosiaalisia_pikaviesteja.pdf?sivu_17
- Hakala, Laura 2013. Viittomakielentulkkien kokemuksia opastusta edeltävästä ja opastuksen aikaisesta liikkumiseen liittyvästä kommunikaatiosta. Humanistisen ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Viitattu 22.4.2015. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/56851/Hakala_Laura.pdf?sequence=1
- Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy, Yliopistokustannus. HYY yhtymä.
- Hirvonen, Maija 2009. Elokuvan kuvailutulkkaus semioottisena kääntämisenä multimodaalisessa diskurssissa. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu. Tampereen yliopisto. Viitattu 22.4.2015 <http://www.sktl.fi/@Bin/25650/MaijaHirvonen2009.pdf>
- Hoikkala, Ritva 2013. Kuurosokean opetuskäytäntöjä Suomessa opetushenkilöstön kuvaamana. Turun Yliopiston Pro gradu – tutkielma. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/95679/Hoikkala_Gradu_010913.pdf?sequence=2
- Kaihlanen, Anna 2008. Osallisuuden toteutuminen ja kehittäminen nuorten näkökulmasta. Helsingin nuorisosaasiainkeskuksen kaakkoisen nuorisotyöyksikön alueella. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian opinnäytetyö. Viitattu 25.3.2015. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/37474/stadia-1208505733-6.pdf?sequence=1>

- Kirjonen, Sanna 2009. Kommunikaatio kuurosokeiden liikuntatuokiassa. Humanistisen ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Viitattu 10.3.2015. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5129/Kirjonen_Sanna.pdf..pdf?sequence=1
- Kivistö, Mari 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Lapin yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan väitöskirja. Viitattu 25.3.2015. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/98804/Kivist%C3%B6_Mari_ActaE150_pdfA.pdf?sequence=2
- Koukka, Helmi 2010. Opiskelutulkkaus. Teoksessa: Jäntti, Jonna & Kanto-Ronkanen, Anne 2010 (toim.). Esteetön opintopolku korkeakoulutuksessa. Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja D2/172010.
- Kovanen, Merja & Lahtinen, Riitta 2006. Kohdataan ja kommunikoidaan. Tietoa taktiiviviittomisesta ja sen opettamisesta. Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja A 5.
- Kurki, Sonja 2014. Opintopolku-tietopaketti. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry. Viitattu 21.4.2014. <http://www.kuurosokeat.fi/opintopolku/index.php>
- Lahtinen, Riitta 2002. Toiminnallinen ja vuorovaikutteinen tulkkaus. Tuntosarvi 11/2002. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Lahtinen, Riitta 2003. Kuvailuvartti. Tuntosarvi 2/2003. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Lahtinen, Riitta & Marttila, Jaana 2004. Sujuva tulkkaus kuurosokeille 2. Selvitys tulkeille tehdystä kyselystä. Kuurosokeiden eri kommunikaatiomahdollisuudet – projekti ja tulkin käyttö tutuksi – projekti. raportti 3 Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja B3/2004.
- Lahtinen, Riitta 2004a. Kosketukseen perustuva kehonimi. Tuntosarvi 11/2004. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Lahtinen, Riitta 2004b. Sujuva tulkkaus kuurosokealle. Selvitys kuurosokeiden tulkin käytön kokemuksista. Kuurosokeiden eri kommunikaatiomahdollisuudet –projekti. (2001-2005) Raportti 2. Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja B2/2004.
- Lahtinen, Riitta 2005a. Kuulonäkövammaisille ja kuurosokeille kuvailu. Tuntosarvi 4/2005. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Lahtinen, Riitta 2005b. Tuntoaistin ja kosketuksen käyttö aikuisten kuurosokeiden kommunikoinnissa. Teoksessa Takala, Marjatta & Lehtomäki, Elina (toim.) Kieli, kuulo ja oppiminen. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 207-217.
- Lahtinen, Riitta 2006. Kuurosokeille tulkkaus – haasteellista ja vaihtelevaa. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 182–198.
- Lahtinen, Riitta 2008. Haptiisit ja hapteemit. Tapaustutkimus kuurosokean henkilön kosketukseen perustuvan kommunikaation kehityksestä. Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteenlaitoksen väitöskirja.
- Lahtinen, Riitta & Palmer, Russ & Lahtinen, Merja 2009. Aisti kuvailu. Helsinki: Art-Print Oy.

- Lahtinen, Riitta & Palmer, Russ 2014. Kehotarinoita haptiiseilla - kosketusviestejä kaikenikäisille. Helsinki: www.kolumbus.fi/riitta.lahtinen.
- Lahtinen, Suvi & Varjonen, Elina 2011. Äänelle muoto ja nuotille paikka : -Musiikin kuvailu kuurosokealle. Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Viitattu 22.4.2015.
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/29230/Lahtinen_Varjonen.pdf?sequence=1
- Mattila, Heli & Ruusunen, Tuula & Uola, Kirsi (toim.) 2008. Viestinnän työkaluja AMK-opiskelijalle. Helsinki: WSOY Oppimaterialit Oy.
- Murtola, Tiia 2013. Kuvia käsille ja korville – Tuntosarvi-lehden kuvien kirjallinen kuvailu. Humanistisen ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Viitattu 22.4.2015.
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/67559/Murtola_Tiia.pdf?sequence=1
- Marttila, Jaana 2006. Kuurosokeiden tulkkipalveluopas. Tietoa tulkkipalvelusta ja tulkkauksesta. Tulkinkäyttö tutuksi – projekti. Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja C4.
- Mesch, Johanna 2004. Viitotaan yhdessä. Tietoa taktiilista viittomakielestä. Julkaisuja A3. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Kantola, Terhi & Männistö, Marianne 2014. ”Mitä me haluamme.” Teemahaastattelututkimus ikääntyneille taktiilikommunikaatiota käyttäville kuurosokeille. Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Viitattu 21.4.2014.
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/73102/Kantola_Mannisto.pdf?sequence=1
- Nivala, Elina 2008. Kansalaiskasvatus globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnassa. Kansalaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen viitekehys. Snellman-instituutin A-sarja 24/2008. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Nivala, Elina & Rynnänen, Sanna 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideologiaa. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, vol.41 Viitattu 21.4.2015
<http://www2.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRynn%c3%a4nen2013.pdf/c137b4d0-ce69-4f4d-b57d-e27dacf4a0e9>
- Närä, Johanna 2014. Silmänruokaa korville ja keholle : Tapaustutkimus ruokannosten kuvailusta kuurosokealle. Humanistisen ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Viitattu 22.4.2015.
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/73121/Nara_Johanna.pdf?sequence=1
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Rastas, Anna 2005. Kulttuurit ja erot haastattelutilanteissa. Teoksessa: Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Rouvinen, Ritva 2001. Aistit avoinna - elämässä mukana: kuurosokeiden kulttuurin kuvaus. Jyväskylän yliopisto pro gradu. Viitattu 2.2.2014
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/12793>

- Suomen Kuurosokeat ry 2015a. Viitattu 10.3.2014.
<http://www.kuurosokeat.fi/index.php>
- Suomen Kuurosokeat ry 2015b. Kommunikaatiopalvelut. Viitattu 22.4.2015
<http://www.kuurosokeat.fi/kommunikaatio/index.php>
- Suomen Kuurosokeat ry 2015c. Kuurosokean kohtaaminen. Viitattu 21.4.2015.
<http://www.kuurosokeat.fi/kohtaaminen/index.php>
- Suomen Kuurosokeat ry 2015d. Sosiaalishaptinen kommunikaatio. Viitattu 10.3.2014
http://www.kuurosokeat.fi/menetelmat/tuntoaisti_taktiili.php
- Suomen Kuurosokeat ry 2015e. Suomen Kuurosokeat ry:n kannanotto tulkin / viittomakielen ohjaajan / avustajan käytöstä eri tilanteissa. Viitattu 8.4.2015.
http://www.kuurosokeat.fi/kannanotot/kannanotto_tulkin_kaytosta.php
- Suomen Kuurosokeat ry 2015f. Tavoiteohjelma vuosille 2015-2024. Viitattu 8.4.2015.
<http://www.kuurosokeat.fi/tavoiteohjelma/index.php>
- Suomen Kuurosokeat ry 2015g. Tietoa kuurosokeudesta. Viitattu 21.4.2015.
<http://www.kuurosokeat.fi/tietoa/index.php>
- Suomen Kuurosokeat ry 2015h. Tuntosarvi – lehden artikkelit sähköisessä muodossa 2011–2014. Viitattu 10.3.2014. <http://www.kuurosokeat.fi/tuntosarvi/index.php>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6.painos. Helsinki: Tammi.
- Vilka, Henna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Henna Vilka ja Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITTEET

LIITE 1 Kuurosokean opiskelijan koulunkäynnin havainnointikartta Havainnointikartta

Kuurosokea opiskelija, tulkit

YMPÄRISTÖ

- visuaalinen
- auditiivinen
- muutokset
- tilanteet
- tapahtumat

- tunnelmat

OPISKELIJAT, OPETTAJA

- puheääni, sävyt
- puhetyyli
- muiden reaktiot
- tunteet
- ilmeet, eleet
 - o olemus

MENETELMÄ

- keholle piirtämällä, kellotaulu ja suuntien osoittaminen
- haptinen havaitseminen, tunnustelu
- haju- tai makuaistimus, havaintojen tukeminen
- kielellinen taktiilisti tai kauas, kapeaan näkökenttään viitottuna
- ohjaavan käden käyttö
- sosiaalisin pikaviestein
- keholle piirtäen
- kohokarttojen ja – kuvien käyttö
- liikkeellä ja peilaamalla

LIITE 2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu, kuurosokea opiskelija

”Kuvailu osana kuurosokean opiskelutulkkauksista oppitunneilla, osallistumisen näkökulmasta.”

Tilan ja tilanteen kuvailu?

- Opiskelutulkkausissa lukuvuoden alussa tehdyt kuvailut?
 - visuaalinen, auditiivinen, muutokset
- Tilanteet? Muiden ihmiset sijainti? Tapahtumat?

Millaisista asioista haluaisit tietoa kuvailun avulla oppituntien aikana?

- opiskelijoiden ilmeet, eleet, äänensävyt, tunteet, puhetyylit, olemus?
- keskustelukumppanin palaute vuoropuhelussa? (tietoa siitä kuinka kertomaani suhtaudutaan)
- ympäristön tilanteet, tapahtumat, muiden ihmisten reaktiot tai tunnelmat

Missä tilanteissa opiskelija haluaa millaista kuvailua?

- oppitunnin aikana käytävän tapahtumat/ luokan tapahtumat?
- frontaaliopetus
- itsenäinen työskentely, parityöskentely, ryhmätyöskentely
- muu, mikä?

Onko tilanteita, jolloin kuvailua koetaan turhaksi/epäolennaiseksi vai tulisiko sitä olla aina saatavilla?

Miten viestit tulkille, haluatko keskittyä harjoitteeseen, milloin ei kuvailua tule, ja miten viestit, että periaatteessa kaikki keinot on käytettävissä?

Mistä asioista toivoisit kuvailua?

- opettajan ja opiskelukavereiden toiminta
- oppitunnin/rajatun tilanteen tunnelma
- tilasta
- havaintomateriaaleista
- poikkeuksista (mikä ei ole normaalia ja pysyvää)
- muutokset oppituntitilanteessa
- visuaaliset asiat
- auditiiviset asiat
- ihmisten reaktiot (eri yhteyksissä)
- muiden ihmisten sijoittuminen
- muu, mikä?

Millaisia käytänteitä olette käyttäneet ihmisten käyttäytymisen kuvailussa?

- keholle piirtäminen
- kellotaulu
- suunnat
- haptinen havaitseminen, tunnustelu
- haju- ja makuaistimus, näiden aistihavaintojen tukeminen
- kielellinen kuvailu taktiili /kauas kapeaan näkökenttään
- ohjaavan käden kautta muoto/ muuta?
- sosiaalisin pikaviestein? (uusien sos. pikaviestien sopiminen?)
- kohokarttojen kuvien käyttö?
- liikkeellä tai peilaamalla kuvailu?

-muu, mikä?

Millaiset opettajan toimenpiteet tukisivat kuvailua?

-puhetyyli

-sanavalinnat (esim vrt pun /sin -><- tämä/tämä) – konkretia

-osoitukset taululle

-tautus, puheen rytmitys

Kuvailu vaatii aikaa, opettajan tiedottaminen?

Mistä tiedät, onko opettaja esim. tänään hyvällä vai pahalla tuulella? kertooko tulkki, jos luokassa nauretaan tai joku pyörittelee silmiään jne; jos esim. puhujan ilme on ivallinen, tuleeko se ilmi muutakin kautta kuin viittomavalinnoilla jne.

Millaista tulkin käytön koulutusta tulkit ovat ”järjestäneet”

-oppilaitoksen edustajille?

-opiskelijalle?

Millaista tulkin käytön koulutusta opiskelija on ”järjestänyt”

-oppilaitoksen edustajille?

-tulkeille?

Oletko eritellyt opiskelutulkkausprofiilissasi eri kuvailun osa-alueita, mitä toivot?

Onko eri tulkkien käsialoissa eroavaisuuksia? Miten ne tulevat esille?

Mitä mieltä olet opiskeluidesi aikana saamastasi kuvailusta? Miten se on mielestäsi tukenut osallistumistasi/osallisuuttasi?

Millaisia menetelmiä, joita tässä haastattelussa ei ole vielä tullut ilmi, mutta joita olet opintojesi aikana pohtinut, toivoisit käytettävän?

Millaisia asioita, joita ei ole vielä käynyt tässä haastattelussa ilmi, vielä toivoisit kuvailtavan?

Millaiseksi koet osallistumisesi/osallisuutesi opiskeluympäristössä?

LIITE 3 Puolistrukturoitu teemahaastattelu, kuurosokean opiskelijan tulkit

”Kuvailu osana kuurosokean opiskelutulkkausta oppitunneilla, osallistumisen näkökulmasta.”

Kuinka paljon sinulla on kokemusta opiskelutulkkauksesta kuurosokealle?

Millaista koulutusta olet saanut kuvailuun liittyen?

- Onko se ollut riittävää?

Millaiset opettajan toimenpiteet tukisivat kuvailua?

Ymmärtävätkö opettajat mielestäsi kuvailuun käytetyn ajan eli huomioivatko mahdollisen viiveen?

Oletko yrittänyt vaikuttaa siihen eli tiedottanut opettajia asiasta?

- o puhetyyli, sanavalinnat (esimerkiksi käyttääkö ”tällainen” vai esim ”sininen”
- o osoitukset taululle
- o kuvailun vaatimasta ajasta opettajan tiedottaminen
- o asiantuntijana toimiminen opiskeluympäristössä (opettajat, opiskelijat)
- o kuurosokean ja muiden opiskelijoiden tulkin käytön ohjaus

Millaisia asioita olet kuvaillut kuurosokealle opiskeluiden yhteydessä?

- visuaalinen, auditiivinen, muutokset, ihmisten käyttäytyminen, ihmisten kehonkieli, liikkuminen ja nonverbaalinen viestintä vuorovaikutustilanteissa (ilmeet, eleet, äänensävyt, tunteet, puhetyylit tai olemus, keskustelukumppanin reaktiot ja palaute: hämmästyminen, tylsistyminen, erityinen kiinnostuminen...)

Millä menetelmillä?

- o keholle piirtäminen
- o kellotaulu
- o suunnat
- o haptinen havaitseminen, tunnustelu
- o haju- ja makuaistimus tai näiden aistihavaintojen tukeminen / selittäminen
- o kielellinen kuvailu tulkkauksessa käytettävällä kielellä
 - puheella, viittomakielellä / viitotulla puheella taktiilisti tai kaventuneeseen näkökenttään
- o ohjaavan käden avulla
- o liikkeitä tai peilaaminen
- o sosiaaliset pikaviestit (Mitä olette käyttäneet ja oletteko sopineet uusia?)
- o kohokarttojen käyttäminen

Millaiseksi olet kokenut kuurosokean osallistumismahdollisuudet?

Oletko voinut tukea osallisuutta ja millä tavoin?

Mitä ajatuksia herättää moniammatillinen yhteistyö paitsi kuurosokean opiskelijan kanssa myös opettajan kanssa?

Mitä ajatuksia herättää kuurosokean opiskelijan opiskelutulkkaustiimin yhteistyö?

LIITE 4 Kuvailutilanteet -huoneentaulu

*Kuvailutilanteet**-Kuurosokean opiskelijan osallistumista edistävät kuvailutilanteet-*

- **visuaalinen informaatio**
 - tietokoneen ruudun tai taulun näkymä
 - havaintomateriaali, esimerkiksi luuranko, käsityöt
 - tunnusteltavan kohteen muodon piirtäminen selkään
 - käytännön harjoitukset
 - liikuntatunneilla liikkeet ja venytykset
 - viestintä- ja vuorovaikutustilanteet
 - sanaton viestintä
 - ilmeet, eleet, reaktiot, palautteet
 - ihmisten käyttäytyminen, olemus, ulkonäkö ja pukeutuminen
 - pään pudistukset ja nyökkäykset
- **auditiivinen informaatio**
 - viestintä- ja vuorovaikutustilanteet
 - sanaton viestintä
 - äänensävy, -paino ja -korkeus, puhetyyli
 - itsestä lähtevät äänet, esimerkiksi hengityksen äänet raskaan fyysisen suorituksen aikana
 - muiden opiskelijoiden esitelmien tyyli ja puhetapa, videoiden äänenlaatu
- **sosiaalinen informaatio**
 - opiskelukavereiden
 - puhe, supattelu
 - nauru, hauskuudenaiheet
 - kännykän räplääminen
 - nuokkuminen
 - viittaukset, puheenvuoron pyytämiset
 - viestintä- ja vuorovaikutustilanteet
 - ihmisten sijoittuminen, liikkuminen ja käyttäytyminen
- **ympäristön muutokset**
 - kovat äänet, mihin muut reagoivat
 - tunnelmat
 - keskustelukumppanit
 - puhelimen soiminen
 - tauoilla ihmisiä, heidän sijoittuminen sekä keskustelut ja tapahtumia
 - lähestyvien askelten ääni, etenkin, jos etsitään tai odotetaan jotakin
 - ojennettavan kohteen suunnan tai paikan osoittaminen ohjaavalla kädellä
 - tulkkivuoron vaihtuminen
 - muutokset tilassa ja ympäristössä

LIITE 5 Kuvailumenetelmät -huoneentaulu

*Kuvailumenetelmät**-Kuurosokean opiskelijan osallistumista edistävät kuvailumenetelmät-***- kielellinen kuvailu**

- puheella
- kirjoittamalla
- viitotulla puheella
 - taktilisti
 - kaventuneeseen näkökenttään
 - vapaaseen tilaan

- viittomakielellä
 - taktilisti
 - kaventuneeseen näkökenttään
 - vapaaseen tilaan

- keholle piirtäminen

- suunnat
- kohteen muoto
- sosiaaliset pikaviestit
- ihmisten liikkuminen,
- kyllä- ja ei-palautteet
- haptiisit
 - vakiintuneet
 - yksilöllisesti sovitut
 - toiminnasta tulevat kehoviestit

- ohjaavan käden käyttö**- liikkeellä ja peilaamalla kuvailu****- kellotaulu****- kohteen tutkiminen ja mallittaminen****- tunnustelu ja kohokuvat****- teknisin apuvälinein tehty kuvailu****- äänillä kuvailu, esimerkiksi taulun tunnelma****- aistihavaintojen tukeminen**

LIITE 6 Kuurosokean opiskelijan huomioiminen -huoneentaulu

- Kuurosokean opiskelijan huomioiminen -

- **Ole kiinnostunut kuurosokeudesta, tulkkauksesta ja kuvailusta.**
 - o Ymmärtämällä kuurosokeuden erityispiirteitä osaat paremmin huomioida kuurosokean opiskelukaverisi/ oppilaasi.
- **Ota huomioon tulkkauksen ja kuvailun aiheuttama viive.**
 - o Tulkkauksen ja kuvailun aiheuttaman viiveen takia anna hetki enemmän aikaa kuurosokealle opiskelijalle vastata tai kommentoida.
- **Odota vastausta.**
 - o Poistu paikalta vasta kun kuurosokea on vilkuttanut.
- **Älä arastele fyysistä kontaktia kuurosokean käsivarteen tai kämmeniin.**
 - o Ilmoita tulostasi koskettamalla käsivarteen.
 - o Kun haluat antaa jotakin kuurosokean opiskelijan käteen, kosketa kuurosokean kättä.
 - o Kämmenselällä kuurosokean käden voi ohjata haluttuun kohteeseen.
- **Ilmoita tulostasi ja paikallaolostasi. Ilmaise myös, kun poistut, esimerkiksi kosketuksella käsivarteen.**
- **Kiinnitä huomiota sijoittumiseesi.**
 - o Lähesty kuurosokeaa opiskelijaa edestäpäin.
 - o Valaistuksella voi olla suuri merkitys, kuinka kuurosokea opiskelija näkee sinut. Varmista, ettet ole valon edessä ja, ettei kasvoihisi osu heijastuksia.
 - o Kun kuurosokean opiskelija näkee kaventuneessa näkökentässä, oikealla etäisyydellä on suuri merkitys.
- **Ole kiinnostunut kuvailun merkityksestä.**
 - o Kuvailun avulla kuurosokea saa ympäristöstä tietoa, joka on kuuleville ja näkeville itsestäänselvyys, kun he tekevät havaintoja kuulon ja näön avulla.
- **Varmista viestin välittyminen.**
 - o Kysy tarvittaessa, selvitä väärinkäsitykset.
 - o Keskustele selkeästi ja rauhallisesti.
- **Ryhmässä puhutaan vuorotellen.**